

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

MARS 2 • 99

Mynt på det självstyrda Åland

Tidiga medaljer i Australien

Aktiebrev från "Bottenhavets pärla"

Pris 20 kr

AUKTION 59

BERZELII TERRASSEN • Lördag 17 och söndag 18 april 1999

SVERIGE OLOF SKÖTKONUNG (2 ex.); Guldmynt bl.a. **KARL IX** 5 mark klipping 1610; **KARL XI** dukat 1681, 1687 **RRR**; **Riga** 2 dukater 1667, **FREDRIK I** dukat 1748 ostindiskt guld; ½ dukat 1741 Smålands vapen **RR**; **ADOLF FREDRIK** dukat 1753 Smålands vapen **RR**; 1763 Smålands vapen **RRR**, **GUSTAV IV ADOLF** dukat 1796 Smålands vapen **RRR**; **KARL XIV JOHAN** 4 dukater 1838.

Ett flertal medeltid, riksdalrar och äldre småmynt. Plåtmynt. Provmynt. Felpräglingar m.m. Olympia bl.a. prisedalj silver Antwerpen 1920.

Svenska guldmedaljer **ERIK XIV** Hild 7; **KRISTINA** Hild 76, 80; **KARL X GUSTAV** Hild 61, 62; **ULRIKA ELEONORA D.Ä.** Hild 18.

**UTLÄNDSKA GULD- OCH SILVERMYNT • ANTIKA MYNT • SEDLAR
ORDNAR OCH BELÖNINGSTECKEN BL.A. TREDJE RIKET**

Katalog erhålles enklast genom insättning av Kr. 150:- på postgiro 3003-1

B. AHLSTRÖM MYNTHANDEL AB

Norrmalmstorg 1, 1 tr.

Box 7662, 103 94 Stockholm

Tel: 08-10 10 10 • Fax: 08-678 77 77

FriMynt 99

med

ANTIKA & SAMLARMÄSSA
24-25 april 1999 kl 11.00-17.00

*100-talet utställare samlas i
Idrottens Hus, Helsingborg*

**Mynt, frimärken, brev,
vykort, böcker, antikviteter,
möbler, gamla ting,
ur, smycken, porslin mm mm**

H **Helsingborgsutställningar**
Leif E Nilsson AB
Bogesundsgatan 28, 256 55 Helsingborg
Tel 042-29 25 60, Fax 042-29 78 55

Glöm inte **ANTIKA 99**

27 juli - 1 augusti, Nordens mest välbesökta
antikmässa med ca 140 utställare

SVENSK

NUMISMATISK TIDSKRIFT

har en upplaga på 1.400 ex.

Ca 1/10 av dessa når utanför Sveriges gränser
- Norden, Europa, USA.

Tidningen kommer ut med 8 nr per år:
första veckan i
februari - maj, september - december.

Våra annonspriser är jämförelsevis låga.
För annonsering kontakta Frédéric Elfver,
tel 08-660 25 46 (kvällstid och helger).

Prisexempel:

1/1 sida (151 × 214 mm)	1.800:-
2:a omslagssidan	2.200:-
4:e omslagssidan	2.500:-
1/2 sida (151 × 105 mm)	1.000:-
1/4 sida (72 × 105 mm)	500:-
1/6 sida (47 × 105 mm)	350:-
1/12 sida (47 × 50 mm)	175:-

Sista materialdag: Den 1:a i månaden före utgivning.
Heloriginal eller manus och gärna skiss
sändes till Frédéric Elfver efter överenskommelse.

*Annonser som ej är förenliga med
SNF:s, FIDEM:s och AINP:s etik avböjs.*

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

ges ut av

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

i samarbete med

KUNGL. MYNTKABINETTET

Föreningen:

Banérsgatan 17 nb
115 22 Stockholm
Tel 08-667 55 98
onsdag – torsdag kl 10.00 – 13.00
Fax 08-667 07 71
E-post: snf@wineasy.se

Postgiro 15 00 07-3
Bankgiro 219-0502
Svenska Handelsbanken

Redaktionen:

Kungl. Myntkabinettet
Box 5428
114 84 Stockholm
Tel 08-5195 5300
Fax 08-411 22 14

Ansvarig utgivare:

Ian Wiséhn

Huvudredaktör och layout:
Monica Golabiewski Lannby

Manuskriptgranskare:

Lars O. Lagerqvist
Även tel 0152-200 79

Annonser och auktionskalender:

Frédéric Elfver
Tel 08-660 25 46
0704-13 87 55
(kvällstid och helger)

Prenumerationer:

Pris 150 kr/år (8 nr)
Medlemmar erhåller tidningen
automatiskt

Tryck:

Masterprint
Sätter & Tryckeri AB

ISSN 0283-071X

Program

Svenska Numismatiska Föreningen: Banérsgatan 17 nb. Buss nr 4, 44; T-bana Karlslan.
Kungl. Myntkabinettets hörsal: Slottsbacken 6. Buss 43, 46, 55, 59, 76; T-bana Gamla stan.

- 24 mars **SNF**. Brennerafton. Föreningen visar sitt exemplar av Brenner 1691. Käserier om Brenner av Björn Hesse och Torbjörn Sundquist. Medtag gärna eget Brennermaterial. SNF bjuder på förfriskningar.
- 25 mars **KMK**. 18.00. Föredrag. Bo Franzén: "5-öresborgare" – En medeltida grupp i skattekiln.
- 8 april **KMK**. 18.00. Christopher Howgego, Oxford: Coinage and identity in the Roman world.
- 15 april **KMK**. 18.00. Föredrag: Lars O. Lagerqvist: Spara och Slösa på 1500-talet. Gustav Vasa och Johan III som rikshushållare.
- 6 maj **KMK**. 18.00. Föredrag: Catharina Andrén: Farbror Statens plånbok eller Din? Hushållsekonomi inför 2000-talet
- 26 maj **KMK**. SNF:s årsmöte. Efter årsmötet föredrag av Christian Edmond Dekesel om hans arbete angående äldre numismatisk litteratur. I samarbete med KMK och KMKV.

Svenska Numismatiska Föreningen

Kansli: Besökstid 10.30-13.00 onsdag – torsdag.
Stängt: Midsommar – 1 september; jul- och nyårshelgerna.
Internet hemsida: <http://www.users.wineasy.se/snf/>

Kungl. Myntkabinettet

Utställningar: Tisdag – söndag kl. 10.00-16.00.
Numismatiska boksamlingen: Torsdagar kl. 13.00-16.00.

Innehåll SNT 2 • 99

Sid

Mynt på det självstyrda Åland	28
Johan Liljencrants och myntrealisationen 1776	30
Rapport från ICOMON:s konferens i Melbourne	33
Tidiga medaljer i Australien	34
Aktiebrev från "Bottenhavets pärla"	38
En säregen ljusstake	41
Rättta svar på frågesporten i SNT 1 • 99	41
Rabattkuponger från Restaurant Runan 1878	41
Personalia	41
Nytt om böcker – recensioner	42
Livijn om Vitterhetsakademien	43
Stockholms Bärare-Gille	44
Utställning. Gunvor Svensson Lundkvist. Medaljen – skulptur i miniatyr	44
Skattkammaren. Den skendöde girigboken	45
Utställning. Betalningsmedlens historia – en utställning med två liv	46
Föreningar	46
Frågespalten	47
Pressklipp	47
Auktioner	47

Omslag

"På Sicilien och i staden Syrakusa fanns under det sena 400-talet f.Kr. förnämliga myntgravörer, som signerade sina verk. Euainetos hör till de mest berömda. Det komplicerade och detaljrika motivet på åtsidan av vårt mynt är framställt med förbluffande skicklighet."

Så börjar Ulla Westermark sin uppsats *Fyrspannet och Arethusa*, vilken inleder Kungl. Myntkabinettets nyutkomna bok **Quadra**. Inte mindre än 19 olika författare presenterar 36 klenoder i KMK:s samlingar. Se annonsen på sid. 33.

Mynt på det självstyrda Åland

Av Martin Ekman

De självstyrande öarna Jersey, Guernsey, Isle of Man och Färöarna har sedan ganska länge egna mynt och/eller sedlar. De är utgivna i överensstämmelse med Storbritanniens respektive Danmarks myntlagar men med symboler för den egna kulturen och självstyrelsen. I några artiklar i Svensk Numismatisk Tidskrift för flera år sedan (se litteraturlistan) har jag behandlat mynt- och sedelutgivningen på dessa öar. Åland saknade då egna mynt och sedlar.

Sedan 1991 finns särskilda mynt av delvis omstridd karaktär utgivna även för det självstyrda Åland. De är ämnet för denna artikel. Som bakgrund till den kontroversiella frågan om åländska mynt måste först något sägas om Ålands speciella folkrättsliga ställning.

Ålands internationella särställning går tillbaka till 1856 års Ålandskonvention, enligt vilken Åland är ett demilitariserat område. Det är en följd av freden i Paris efter Krimkriget mellan Ryssland på den ena sidan och främst Storbritannien och Frankrike på den andra.

Mot första världskrigets slut uppstod en konflikt om huruvida Åland skulle tillhöra Sverige eller det från Ryssland lösgjorda Finland. Konflikten löstes 1921 genom Nationernas Förbund på så sätt att Åland tillföll Finland mot att Åland erhöll självstyrelse. Samtidigt slöts ett utvidgat avtal om Ålands demilitarisering, 1921 års Ålandskonvention. I samband med självstyrelsens införande förklarade Finland att denna skulle göras så fullständig som det var möjligt utan att Åland blev en helt självständig stat. I enlighet med detta utvidgas självstyrelsen stegvis, senast i samband med antagandet av Självstyrelselagen av år 1991. Självstyrelsen innebär bland annat att Åland har ett eget parlament, Lagtinget, och en egen regering, Landskapsstyrelsen.

Åland är representerat i Nordiska Rådet. Enligt det så kallade Ålandsprotokollet har Åland även en speciell ställning i förhållande till Europeiska Unionen; i vissa väsentliga avseenden står Åland utanför EU.

Åländska mynt i daler/mark

Ålands invecklade men också intressanta mynthistoria börjar 1991,

Figur 1. Åland: 10, 50 och 100 daler/mark 1991.
(Största delen av upplagan nedsmält.)

då Ålands Penningautomatförening skulle ge ut tre mynt i valörerna 10, 50 och 100 åländska daler = 10, 50 och 100 finska mark. Åtsidan föreställer Ålands vapen, har namnet "Åland" och valören i daler, fransidan återger åländska segelfartyg och samma valör i mark (figur 1).

Ålands Penningautomatförening är en offentligrättslig organisation, som enligt åländsk lag har monopol på spelverksamhet mot att vinsten används för sociala och kulturella ändamål på Åland. Tanken var att mynten inte skulle kunna klassificeras som betalningsmedel i juridisk mening, eftersom utgivaren var en förening och utformningen starkt avvikande från officiella finska mynt. De åländska mynten skulle alltså inte strida mot finsk myntlag, som gäller även på Åland. I praktiken skulle de dock fungera som mynt; de åländska bankerna hade förklarat sig villiga att ta emot dem.

Inför myntutgivningen gick Ålands Penningautomatförening ut med ett erbjudande till alla ålänningar om att till förhöjt pris köpa en uppsättning "förstadaysmynt" med randskriften "Ålands första mynt 26 04 1991". Av Ålands totala befolkning på 24 000 personer beställde inte mindre än 12 500 sådana förstadaysmynt!

När nyheten om den åländska myntutgivningen offentliggjordes ledde den till ett våldsamt rabalder bland myndigheterna i Finland. Finansministeriet, Finlands Bank, Tullen, Justitiekanslern, Högsta Förvaltningsdomstolen och Centralkriminalpolisen engagerade sig för att försöka stoppa det hela. Det som bidrog till denna oproportionerliga insats tycks ha varit den kraftfulla lanseringen av mynten; i pressmeddelandet om mynten presenterades nämligen dessa som "Ålands nya valuta", vid sidan av den finska marken. Dessutom ansågs Ålands Penningautomatförening stå under överinseende av Ålands Landskapsstyrelse.

På utgivningsdagens morgon bestö Ålands Penningautomatförening efter skarpa påtryckningar från de finska myndigheterna att för säkerhets skull skjuta upp utgivningen av mynten. Efter några månaders juridiskt kaos i den invecklade frågan slutade det hela med en överenskomst mellan utmattade finska och åländska myndigheter: mynten överlämnades till Finlands Bank, som skulle smälta ner dem och i stället ge ut ett jubileumsmynt för Åland till 70-årsminnet av Nationernas Förbunds beslut i Ålandsfrågan. Dessutom skulle Ålands Penningautomatförening gottgöras ekonomiskt. Under tiden fortgick de juridiska undersökningarna av om någon hade handlat olagligt, men så småningom lades undersökningarna ner utan att något brottsligt hade kunnat påvisas. Då var emellertid mynten redan nedsmälta!

Idag torde endast ett fåtal av de ursprungliga mynten vara i behåll. En uppsättning visas på Ålands Museum och en hos Ålands Penningautomatförening.

Åländsk-finskt mynt i mark

Efter beslut av såväl Finlands Bank som Ålands Landskapsstyrelse utgav Finlands Bank (Myntverket) senare

under 1991 ett jubileumsmynt för Åland i valören 100 mark. Motivvalet är nästan identiskt med det på Ålands Penningautomatförenings 100-dalermynt; valören i daler under Ålands vapen är dock ersatt av årtalen 1921-1991 och runt segelfartyget står "Finland - Suomi".

Även detta mynt blev omstritt; resultatet mottogs med besvikelse bland ålänningarna. För det första var valören och storleken sådana att myntet i praktiken inte kunde användas i handeln. Ålands Landskapsstyrelse hade föreslagit att även lägre valörer skulle präglas, men detta motsatte sig Finlands Bank. För det andra ansågs texten Finland - Suomi, speciellt den finska namnformen, ge myntet karaktären av ett finskt mynt snarare än ett åländskt, särskilt som finska inte är officiellt språk på Åland. Ålands Landskapsstyrelse ansåg med stöd av Självstyrelselagen att endast svensk text skulle förekomma på ett åländskt mynt, men detta accepterade inte Finlands Bank.

Åländska färjemynt i daler

Med godkännande av Finlands Bank gav Ålands Penningautomatförening 1994 ut tre "färjemynt" i valörerna 10, 50 och 100 daler, som tidigare likvärdiga med mark. Dessa är alltså inte avsedda för cirkulation på land och mottas inte av bankerna där; däremot är de gångbara som betalningsmedel på de stora färjorna i Östersjötrafiken mellan Sverige, Åland och Finland. De används parallellt med finska mark och svenska kronor och kan växlas mot dessa valutor på fartygen.

På dessa dalermynt har, i jämförelse med deras föregångare, Ålands vapen krympts och till stor del ersatts med en karta över Åland med angivande av latitud (parallellen 60°) och longitud (meridianen 20°); i övrigt påminner färjemynten om de ursprungliga mynten (figur 2). Kartor är ovanliga på mynt och kombinationen med en positionsbestämning förekommer nog för första gången här; tillsammans med segelfartygen symboliserar detta riket Åland som sjöfartsnation.

Åländsk-finskt samlarmynt i euro

Efter överenskommelse mellan Finlands Bank och Ålands Landskapsstyrelse utgav Finlands Bank (Myntverket) 1997 ett "samlarmynt" för Åland i valören 10 euro i form av ett jubileumsmynt till 75-årsminnet av

Figur 2. Åland: 10, 50 och 100 daler 1994. (Upplaga 50 000 exemplar.)

Ålands självstyrelse. Detta är alltså inte avsett för cirkulation, men det mottas av bankerna för inväxling.

Motivvalet är (även denna gång) nästan identiskt med Ålands Penningautomatförenings mynt på 100 daler; det som främst skiljer, utöver valören, är texten "Ålands självstyrelse 75 år" invid kartan samt namnen "Finland - Åland" under segelfartyget. Detta jubileumsmynt har alltså genom landsnamn och språk givits en tydligare åländsk karaktär än det tidigare jubileumsmyntet.

Framtida mynt och sedlar för Åland

Som framgått ovan föreligger i grunden motstridiga önskemål från åländsk respektive finsk sida: egen åländsk utgivning av cirkulerande mynt i daler respektive ingen utgivning alls av cirkulerande mynt för Åland. Resultatet hittills är ett antal mynt för Åland av vilka inga egentligen kan användas, utom i viss mån på färjorna.

Oenigheten om åländska mynt bottnar säkerligen i deras stora symbolvärde. Symboler är betydelsefulla för alla folk, kanske särskilt för små öriken som Åland. Samtidigt som det är viktigt att officiella symboler speglar verkliga förhållanden, är det viktigt att konstatera att avsaknad av officiella symboler för verkliga förhållanden bidrar till att dölja verkligheten för omvärlden.

En egen valuta är något som saknar täckning i Ålands rättsliga ställning, även om väl ingen på allvar kan ha trott att den åländska dalern skulle kunna bli en riktig valuta. Men Ålands självstyrelse är av sådan omfattning och sådan internationell ställning att den förtjänar egna användbara mynt/sedlar, på samma sätt som för Färöarna, Isle of Man, Jersey och Guernsey.

En överensstämmelse mellan officiella symboler och juridisk verklighet kunde uppnås genom att Finland ger Åland rätt att ge ut egna cirkulerande mynt i finsk valuta, mark eller senare euro. Alternativt kunde till en början Finland efter överenskommelse med Ålands Landskapsstyrelse ge ut särskilda mynt för Åland, avsedda att användas i handeln. (Detta skulle vara ett parallellfall till utgivningen av åländska frimärken innan Åland fick ett eget postverk.) Dessutom bör även åländska jubileumsmynt kunna utformas för cirkulation i handeln, till exempel till 80-årsminnet av Ålands självstyrel-

se 2002 och till 150-årsminnet av Ålands demilitarisering 2006.

Man kunde också tänka sig att låta den nu till färjorna bundna dalern cirkulera fritt inom Åland, på villkor att den inte presenteras som en officiell valuta. Den officiella valutan skulle alltså vara marken eller senare euron, medan dalern skulle fungera som ett halvofficiellt betalningsmedel inom Åland. Denna möjlighet tycks dock än så länge vara politiskt känslig.

Beträffande sedlar har diskussioner tidigare förts mellan Åland och Finland om sådana i finsk valuta men med åländska motiv. Situationen kommer här att kompliceras av euron, men en del av euro-sedlarnas baksida är tänkt att reserveras för nationella motiv, varför även åländska euro-sedlar borde kunna komma ifråga.

Med ovanstående lösningar skulle åländska mynt, och eventuellt sedlar, fungera som symboler för självstyrelsen på ett sätt som borde uppfattas som en rimlig återspeglning av Ålands verkliga ställning. Åland skulle därmed upphöra att vara den enda av de självstyrande öarna i Nordeuropa som saknar egna fullt användbara mynt eller sedlar. Med tanke på såväl Ålands internationella särställning som det betydande folkliga stödet vore det märkligt, om en lösning med någon form av egna åländska betalningsmedel inte skulle vara genomförbar.

Litteratur

Ekman, M (1985): Två sedlar från örken Isle of Man och Guernsey och två levande rättstraditioner från vikingatiden. *Svensk Numismatisk Tidskrift*, 1985/7, 169-171.

Ekman, M (1985): En sedel från Färöarna och dess samband med Orkney och Shetland. *Svensk Numismatisk Tidskrift*, 1985/8, 241-242.

Ekman, M (1986): Myntprägningar på öarna Gotland, Jersey, Guernsey och Man. *Svensk Numismatisk Tidskrift*, 1986/3, 51-52.

Fagerlund, N (1993): Ålands folkrättsliga status och EG. *Middelanden från Ålands högskola*, 3, 179 s.

Hannikainen, L., & Horn, F, red (1997): *Autonomy and demilitarisation in international law: The Åland Islands in a changing Europe*. Kluwer Law International, 346 s.

Petersson, H (1991): *Dalern - Den otroliga historien om Ålands första mynt*. ScanPartner, 88 s.

Svensson, H (1997): *Åland från insidan*. Ålands Lagting, 334 s.

Johan Liljencrants och myntrealisationen 1776

Gustav III:s regeringstid var en tid full av nya idéer och strävanden. Upplysning var dess lösen. Snillrika författare gisslade de fördomar och missbruk som rådde inom kyrka och stat. Även kungen själv var påverkad av dessa tankar, även han ville gälla för en "filosof på tronen" och ivrade varmt för upplysning och reformer. En av Gustav III:s första åtgärder var förbud mot användning av tortyr. En hovrätt för nordliga Finland inrättades i Vasa. Den fria yttranderätten i skrift bekräftades genom en ny tryckfrihetsförordning. Den viktigaste åtgärden var dock myntväsendets ordnande.

Utan egentligt intresse för finansfrågor och utan någon begåvning för ekonomiskt tänkande, hade Gustav III redan från början insett vikten av ett myntväsendet, som befann sig i en hopplös oreda vid frihetstidens slut, blev ordnat och statens finanser sanerade. En hemlig kommission tillsattes av kungen redan hösten 1772 för att utreda frågan om myntväsendet och en eventuell realisation av bankens sedlar. Medan kommissionen därvid i sin helhet kom till ett negativt resultat, var det en ledamot, det nyadlade kommerserådet Johan Liljencrants, som hade en avvikande mening. Denne uppkallades av Gustav III i konselj, där han förklarade, att en myntrealisation var möjlig. Med sin skarpa blick insåg kungen att Liljencrants var en duglig och insiktsfull man. Han fick göra en kortare utredning och fick därefter uppdraget att utarbeta en fullständig finansplan och blev i april 1773 sekreterare för den nyinrättade handels- och finansexpeditionen. Den skulle handha ärenden som gällde myntväsen, allmänna krediten, penningrörelser och kronans spannmålsförråd samt även sådana, som hade att göra med bankväsendet och med kronans extra ordinarie inkomster och utgifter. Kungen gav Liljencrants fullmakt att ta självständiga initiativ och understödde honom på många sätt. Han fick sin konungs förtroende, men betraktades inte som en vän. Därtill var han för lågbördig och dessutom till hela sitt väsen alldeles för olik kungen. Fastän han i praktiken var Sveriges finansminister, fick han vid hovet inte äta vid kungens bord.

Vem var då Johan Liljencrants? Han föddes 1730 i Gävle. Hans föräldrar var prosten Anders Westerman

och Maria Christina Gyllenkrook. Han kom alltså från ett prästhem men tillhörde på fädernet en utpräglad borgarsläkt. Hans farfar och dennes bror hade varit järnhandlare i Stockholm. Från Gävle flyttade han tidigt till Uppsala för att studera. Studierna gällde, som Liljencrants senare skrev, "de ämnen som hörde till allmänna hushållningen". Han hade många berömda akademiker som lärare, t ex Olof Celsius (historia), Pehr Wargentin (algebra och geometri) samt Anders Berch d ä (ekonomi). Som så många studenter fick han göra studieresor. Den första, under sommaren 1757, gick genom Sverige. Den leddes av Berch själv. Våren 1758 gick nästa resa. Denna gång till Frankrike, Italien och Nederländerna. Alla intryck och erfarenheter nedtecknades noggrant i olika memorial. Bl a föreslog han en friare religionslagstiftning i Sverige. Främsta orsaken till detta var statsekonomiska skäl. Nästa utlandsresa företogs under ett par höstmånader 1763 och gällde främst England.

Mössorna kom till makten vid mitten av 1760-talet. Detta resulterade bl a i reduktion av löner och ämbeten. Liljencrants (som då fortfarande hade efternamnet Westerman) hade en tjänst som handelsintendent. Denna tjänst indrogs och han tvingades söka sig åt annat håll. Han blev kommerseråd. Av stor betydelse för hans vidare karriär var att han tidigt fick beskyddare i bröderna Scheffer, särskilt Carl Fredrik som till sin ekonomiska åskådning närmast var fysikokrat och en av hovpartiets främsta medlemmar. Liljencrants adlades 1768.

Liljencrants gjorde handelsbalansberäkningar med anslutande kommentarer för det statsfinansiella läget för åren 1769 och 1770. Hans främsta teser var att åkerbruket borde upphjälpas, brännvinsbränningen hejdas, tobaksodlingen förbjudas (alternativt avgiftsbeläggas), spannmålshandeln frigges och en myntreform genomföras. Den sistnämnda var lika nödvändig "som vatten för en uppkommen vädel". Dessa aktstycken överlämnades till Kungl. Maj:t 13 juli 1772, en månad före statsvalvningen. Det var denna som gjorde att Liljencrants fick komma med i den hemliga kommissionen som skulle komma till rätta med rikets finans- och penningverk.

I januari 1774 framlade Liljen-

Johan Liljencrants.

Målning av Lorens Pasch d.y. SPA.

Reprofoto: Jan Eve Olsson, KMK.

crants för Gustav III sin stora finansplan, som i främsta rummet rörde finans- och myntväsendets ordnande men även omfattade rikets näringsliv i det hela. Liljencrants delade, som redan nämnts, den ekonomiska åskådning som Carl Fredrik Scheffer hade – den fysiokratiska. Denna inriktning hade kommit på modet i Frankrike på 1750-talet genom skriftställare som Quesnay, Tournay och Mirabeau då. I motsats till merkantilisterna ansåg fysiokraterna råvaruproduktionen, särskilt jordbruket, såsom den främsta källan för den nationella rikedom och denna närings uppmanande och höjande såsom huvuduppgiften för en sund ekonomisk politik. I Sverige hade redan under slutet av frihetstiden dessa idéer förts fram av Scheffer, Nordencrants och Chydenius. Liljencrants avsåg att fortsätta på denna väg, och kungen delade även i detta fall tidens upplysta krav.

Den främsta uppgiften var att bringa stadga och ordning i rikets penningväsen. Ständerna hade överlämnat myntfrågans lösning åt Kungl. Maj:t och bankofullmäktige. Den utelöpande sedelmassan uppgick i början av år 1774 till omkring 120 miljoner daler k.m., under det att bankens förråd av metallisk valuta och växlar belöpte sig till endast 3 miljoner rdr specie eller mindre än en fjärdedel av sedlarnas nominella värde. Bankens fordringar översteg visserligen betydligt dess skulder, sedelskulden inberäknad, men dessa fordringar var inestående hos kron-

nan eller enskilda låntagare och kunde inte så lätt realiserars. Kronans skuld i banken uppgick till omkring 9 miljoner rdr specie, för vilkas förräntande och amortering flera av kronans främsta inkomster var lämnade som hypotek.

Det projekt, som Liljencrants i januari 1774 framlade för kungen, gick ut på att kronan skulle likvidera sin skuld till banken genom en större kvantitet silver, som skulle upplånas utomlands, och andra reella förmåner, varefter banken med de silvermedel kronan berett och banken själv kunde åstadkomma skulle inväxla de utelöpande sedlarna efter 72 marks kurs, dvs till halva namnvärdet. Detta förslag innebar visserligen en bankrutt såtillvida, som banken gav sedelinnehavarna endast hälften av deras nominella fordran och kronan å sin sida bjöd banken ungefär halva beloppet av dess fordran. Men vad sedelkursen beträffar, hade denna redan en längre tid varit uppe i 72 mark eller mer, och en inväxling till parikurs skulle faktiskt inneburet en fördubbling av sedelvärdet, som endast åstadkommit nya rubbningar i affärlivet och utgjort en opåräknad och oberättigad vinst för de tillfälliga innehavarna av sedlarna. Beträffande kronans anbud är det klart, att den föreslagna realisationen, som endast med kronans medgivande kunde komma ifråga, borde komma statsverket och ej banken till godo; dessutom betalade statsverket sedan lång tid antingen ingen eller endast en mycket låg ränta och även den årliga amorteringen var obetydlig, varför bankens fordran hos kronan i själva verket ej var värd mera än en del av nominalbeloppet.

Sammanfattningsvis: Banken satt inne med metallisk valuta och växlar, beräknade till mindre än en fjärdedel av de utelöpande sedlarnas nominella värde. Dess fordringar översteg dess skulder men var svåra att realisera, då de var inestående hos kronan eller hos enskilda. Det gällde nu att dels indraga den gamla sedelstocken och nyordna rikets myntväsen, dels reglera kronans skuld till riksbanken. Liljencrants förslag väckte långa och bekymmersamma underhandlingar mellan regeringen och bankofullmäktige, vilka först efter kungliga påtryckningar förmåddes gå med på förslagen.

Under år 1775 fastställdes sedelkursen till 72 mark, och banken ålades att företa de nödiga förberedelserna till realisationen. Av väsentlig vikt för planens framgång var, att

Liljencrants lyckades i Amsterdam erhålla ett nytt stort lån på fördelaktiga villkor, varigenom kronan blev i stånd att fylla sina förpliktelser. Inte desto mindre sökte bankofullmäktige i det längsta uppskjuta företaget, ty silverfonden, varmed sedlarna skulle inväxlas, uppgick inte till stort över hälften av vad som skulle inlösas. Detta var onekligen en ganska svag grund, och ogynnsamma handelskonjunkturen, en tillstötande ny missväxt eller annan olycka kunde göra hela realisationen om intet. Liljencrants drev emellertid djärvt på i övertygelsen om verkets nödvändighet, och den 27 november 1776 utkom den viktiga förordningen om myntrealisationen. Den 1 januari följande år skulle inväxlingen av de gamla sedlarna mot specieriksdalrar eller därpå lydande nya sedlar ta sin början.

Enligt den nya förordningen var silver hädanefter uteslutande rikets mynt, och koppar användes endast till skiljemynt. Specieriksdalern, som till skrot och korn förblev oförändrad, skulle utmyntas i hela riksdalrar eller bråkdelar därav intill 1/24 rdr. På riksdalern räknades 48 skillingar i koppar, på varje skilling 12 runestycken. Räkningen i daler s.m. och daler k.m. skulle upphöra och alla där på lydande sedlar och kopparmynt beräknas så, att 18 daler k.m. eller 6 daler s.m. utgjorde 1 rdr sp.

Det visade sig snart, att Johan Liljencrants räknat rätt. Ingen rusning till banken ägde rum och allmänheten tog med fullt förtroende de nya sedlarna. Utmyntningen av silver fortgick ostört och silverförrådet visade sig fullt tillräckligt. Efter några år kunde realisationens framgång anses tryggad. Det var en högst välsignelsebringande reform, som gav ordning åt det svenska myntväsendet och därigenom stadga åt hela affärlivet. För statsverket var reformen inte mindre betydande. Slutlikviden mellan banken och kronan ägde rum i januari 1779, sedan ständerna givit sitt bifall därtill. Kronan hade då från slutet av 1772 överlämnat till banken omkring 4 300 000 rdr sp., de återstående 4 750 000 rdr sp. avskrevs. Därmed var hela den stora skulden till banken borta. Med år 1776 hade kronan återfått de hypotiserade inkomsterna, varav särskilt den stora sjötullen spelade en betydande roll för dess ekonomi. Ett enskilt bolag övertog upptagandet av tull och accis genom ett för kronan förmånligt arrende. I sammanhang med realisa-

tionen återställdes slutligen kronans äldre penningrätt till deras ursprungliga belopp före sedelmyntets värdefall, i det att dessa räntor fortfarande skulle utgå efter den gamla normen, att 3 daler s.m. gick på en specieriksdaler. Den icke obetydliga förhöjningen av kronans inkomster, som härigenom kom till stånd, användes till den ovan omtalade löneförhöjningen.

En annan reform som delvis hörde samman med 1776 års myntrealisation gällde Riksgäldskontoret. Detta, som sedan 1768 lytt under statskontoret, skildes från denna inrättning, erhöll benämningen riksgäldsdirektionen och uteslöts ur riksstaten. Statsgälden skulle nämligen, som Liljencrants 1813 betygade, inte inblandas i förvaltningen av kronans inkomster och utgifter, vilka borde regleras efter en årsvis uppgjord "stat".

Flera för riket viktiga funktioner hade samlats till Liljencrants person. Han var finansstatssekreterare, styresman i riksgäldsdirektionen, ledamot av bränneridirektionen, förvaltare av den till brännerier och annat erforderliga spannmålen samt sedan

juni 1778 chef för statskontoret. Som främste företrädare för skedets ekonomiska reformverksamhet avtackades han under 1778 års riksdag högtidligen av Gustav III. Johan Liljencrants skulle även i fortsättningen göra betydande insatser för Sverige.

Men en så mäktig man saknar inte fiender. Särskilt Johan Christopher Toll hade tidigt skarpt angripit Liljencrants. Hösten 1786 måste han också avgå. Istället kallades han att inträda bland rikets råd, och Erik Ruuth utnämndes till statssekreterare i hans ställe. Även därefter framträdde dock Liljencrants, som 1789 blev chef för kommerskollegium, som expert i finansfrågor. Så sent som i november och december 1810 in-formerade han – då 80 år gammal – kronprins Karl Johan om läget på den svenska penningmarknaden och lämnade förslag på botemedel. År 1812 fick Liljencrants grevitet.

Vid sidan av sina offentliga uppdrag gjorde Liljencrants även insatser som företagare i Mariebergs fajansbruk och som jordbrukare på Norsborg i Botkyrka. I samma soeken ägde han även andra gårdar, bland den 1778-90 även Sturehof.

Liljencrants var gift två gånger: 1766 med Ottiliana Vilhelmina Transchöld och 1789 med friherrinnan Eleonora Stierstedt. Den 22 januari 1815 avlider Liljencrants i Stockholm.

Ekonomihistorikern Eli F. Heckscher ansåg, att myntrealisationen 1776-77 "gjorde epok i det svenska penningväsendets historia". Verkan därav blev tyvärr inte långvarig på grund av Gustav III:s i längden bristande intresse för ett ordnat penningväsende. Under ryska kriget, när den dåvarande finansministern Ruuth skrev och klagade över svårigheten att finna medel, svarade kungen med några ord, som inte vittnar om mycket ekonomiskt förstånd, även om de kanske var avsiktligt en smula lättvindigt formulerade: "Eftersom det bara gäller pengar, inbillar jag mig, att det ej behövs annat än besväret att tillverka dem; jag föreställer mig, att pappersbruket i Sverige ej har brunnit upp". Han lät också utge nya pappersmynt, de s.k. riksgäldssedlarna, och så var man vid slutet av hans regering tillbaka i en ny förvirring på penningväsendets område och med en oerhörd statsskuld.

Ian Wiséhn

NUMISMATISK FORSKNING

COMMENTATIONES DE NUMMIS SAECULORUM IX-XI
IN SUECIA REPERTIS. NOVA SERIES.

1. Kenneth Jonsson, *The New Era. The Reformation of the late Anglo-Saxon Coinage*. 1987. Pris: 325:-
2. Inger Hammarberg, Brita Malmer och Torun Zachrisson, *Byzantine Coins Found in Sweden*. 1989. Pris: 225:-
4. Brita Malmer, *The Sigtuna Coinage c. 995 - 1005*. 1989. Pris: 225:-
6. Kenneth Jonsson and Brita Malmer (eds.), *Sigtuna Papers. Proceedings of the Sigtuna Symposium on Viking-Age Coinage 1 - 4 June 1989*. 1990. Pris: 350:-
7. Gert Hatz, Vera Hatz, Ulrich Zwicker, Noel und Zofia Gale, *Otto-Adelheid-Pfennige. Untersuchungen zu Münzen des 10./11. Jahr hunderts*. 1991. Pris: 225:-
9. Brita Malmer, *The Anglo-Scandinavian Coinage c. 995 - 1020*. 1997. Pris: 850:-

CORPUS NUMMORUM SAECULORUM IX - XI
QUI IN SUECIA REPERTI SUNT

1.1	Gotland	Akebäck - Atlingbo	Pris: 150:-
1.2	Gotland	Bäl - Buttle	260:-
1.3	Gotland	Dalhem - Etelhem	300:-
1.4	Gotland	Fardhem - Fröjel	260:-
3.1	Skåne	Åhus - Gröby	235:-
3.4	Skåne	Maglarp - Ystad	250:-
8.1	Östergötland	Ålvestad - Viby	175:-
16.1	Dalarna	Falun - Rättvik	90:-

STOCKHOLM STUDIES IN NUMISMATICS

1. Ivar Leimus, *Das Münzwesen Livlands im 16. Jahrhundert*. 1995. Pris: 200:-

Beställningar: (OBS! Porto tillkommer)
NUMISMATISKA FORSKNINGSGRUPPEN
Bollhusgränd 1B 111 31 Stockholm
Tel: 08 - 674 77 50

TJI PLURINGAR I PLUSKAN?

Nåja, det räcker nog till denna lilla bok..

Något mera prisvärt
får man leta efter.....

Endast 25 kr!

En liten skrift om pengar,
särskilt skriven för barn
av Eva Wiséhn
med teckningar av Folke Nordlinder.

Finns i Kungl. Myntkabinettets butik.

Rapport från ICOMON:s konferens i Melbourne

ICOM '98 Melbourne, 18th General Conference and 19th General Assembly ägde rum i Melbourne Convention Center i Melbourne den 10-17 oktober 1998. Ca 1400 delegater från ca 100 länder deltog i den stora konferensen. Från Sverige deltog 36 personer. Det var ett varierat program som erbjöds samt en mäsas med information om ett stort antal australiska museer. Framförallt var det ny teknik, internet och CD-Rom, som presenterades.

Deltagarna i ICOM uppdelades efter sina specialinriktningar i olika grupper. Museitjänstemän från museer med numismatisk och bankhistorisk inriktning ingår i en grupp som kallas ICOMON. I denna grupp var vi 41 deltagare, varav två från Sverige (Gunnar Ekströms stiftelse lämnade ett generöst resebidrag). Övriga deltagare kom från Argentina, Australien, Belgien, Canada, Finland, Grekland, Haiti, Japan, Kina, Malaysia, Mexico, Nederländerna, USA, Rumänien, Schweiz, Spanien, Storbritannien och Tyskland. Alltså en bred spridning från hela världen.

Programmet för oss ICOMON-medlemmar var uppdelat på tre föreläsningsspass med fyra föreläsare i varje pass samt en exkursion som avslutning på dagen. Även kvällarna fylldes med studiebesök.

Föreläsningarna behandlade olika numismatiska problem, både vetenskapligt och musealt. Aktuella ämnen som "Presenting the European Monetary Union to the museum public" diskuterades och den nya teknikens framgångar i den museala världen presenterades av Rafael Feria från Madrid i "Navigating the Internet: Museo de la Moneda's Experience" och av Gareth Williams från London i "The World of Money, CD-Rom Project". Tomas Lautz från Köln talade om handeln med snäckhalsband i Stilla Havets-området och Michael Alram om dataregistrering av fyndmynten från den romerska bosättningen i Carnuntum i Österrike. "The Creation of the Swiss Franc", "New developments of the China Numismatic Museum" och "The nature and underlying Philosophy of the Bank Negara Malaysia Museum Collection" visar också spännvidden på ämnena som togs upp i föreläsningarna.

Vi gjorde flera studiebesök bl.a. till *Old Melbourne Mint/New Melbourne Museum*, som är ett enormt

ICOMON-deltagare utanför Old Melbourne Mint/New Melbourne Museum.
I ljus kostym till höger står bl.a. Tuukka Talvio från Helsingfors.

byggprojekt för ett nytt gigantiskt museum i Melbourne. Det nya museet ligger i anslutning till *The Royal Exhibition Building*. Här kommer många museala specialinriktningar att samsas på en enorm gemensam yta. Australia New Zealand Bank, ANZ-banken bjöd på studiebesök i sitt museum i nyrustade lokaler på Collins Street. Här har man återställt den gamla banklokalen i viktorsansk-gotisk stil. Banken kallas allmänt "The Gothic Bank".

På *Note Printing Australia Limited* demonstrerades hela proceduren att tillverka sedlar i plast. Många asiatiska länder börjar nu beställa sedlar av Polymerplast. Dessa sedlar lär hålla fyra gånger längre än sedlar av papper.

Vi reste även till Ballarat, en gammal guldrävarstad som återuppbyggts på Sovereign Hill och visar hur livet levdes under 1800-talets guldrush. Hos guldsmeden fick vi se processen från guldklump till guld-tacka. De visade också hur man präglar mynt. I Guldmuseet, som ligger i anslutning till Sovereign Hill, visas en utställning om människans urgamla fascination och längtan efter guld. En innehållsrik utställning där bl.a. guldmynt från hela världen visas.

Kollegernas föreläsningar och insikten att de problem vi brottas med även finns hos andra museer i värl-

den gav inspiration till utställningar och nya sätt att lösa problem i Kungl. Myntkabinettet i Stockholm.

Eva och Ian Wiséhn

● ● ● ●
quadra

**Klenoder i
Kungl. Myntkabinettet**

Ett urval av museets
samlingar presenterade i
exklusiv formgivning
med bilder i färg, från
Fyrspannet och Arethusa
till Belöning för snillen

**90 kr
Inbunden 150 kr**

**Ring vår butik
08-5195 5304
och få den hem!**

Portokostnad tillkommer

● ● ● ●

Tidiga medaljer i Australien

Av Ian Wiséhn

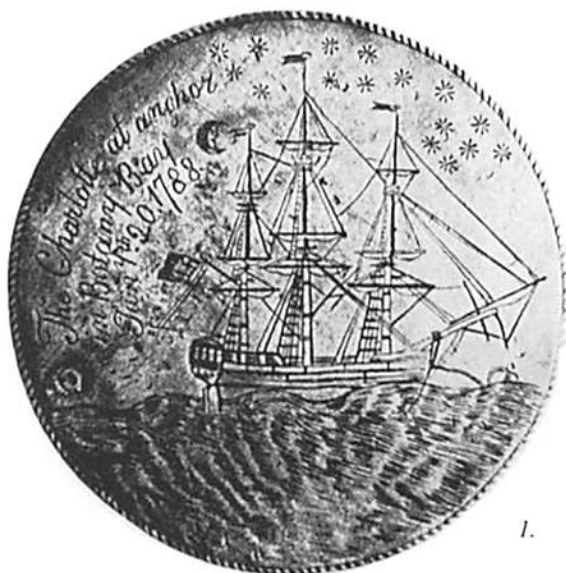
Medaljkonsten i Australien utvecklades under andra hälften av 1800-talet. Nybyggarna hade annat att tänka på än att befrämja denna konst. Någon större konstnärlig verksamhet var inte heller att vänta av de nya innevärdarna: ca sjuhundra straffångare varav tvåhundra kvinnor och en trupp brittiska soldater. Längre hade den "nya" kontinenten en stämpel som enbart straffkoloni. Detta faktum och avståndet till Australien gjorde att konstnärerna dröjde med sin ankomst. Det finns emellertid undantag.

Den första medaljen tillkom redan 1788. Den kallas vanligen "Charlotte-medaljen" och tillverkades troligen under resan till sjöss eller en kort tid efter ankomsten till Botany Bay. Fångstransportskeppet *Charlotte* in gick i den första grupp fartyg (sammansatt åtta) som anlände till Australien 20 januari 1788. Denna silvermedalj (nr 1), som finns i ett par varianter, är graverad och mäter 74 mm i diameter. Åtsidan visar *Charlotte* liggande för ankar i Botany Bay. Frånsidan har en lång inskrift som beskriver färden från London till Australien.

Medaljen har troligen tillkommit på privat initiativ. Eftersom den har tillverkats samma år som den brittiska straffkolonin grundades är medaljen mycket märklig. Kanske rör det sig om ett av de första europeiska konstverk som tillverkats i Australien.

Australiens andra medalj (nr 2) är nog mer brittisk än australiensisk. Den kallas vanligen "The Sydney Cove Medallion" och är tillverkad 1789 av Iera från Sydney Cove. Medaljen är avsedd att hedra nybyggarna vid denna ort. Leran hade skickats av guvernören Phillip till Sir Joseph Banks i England. Banks i sin tur överlämnade leran till Josiah Wedgwood som lät tillverka en basaltmedalj. Wedgwood letade hela tiden efter lämpliga uppslag till nya produkter. Säkert var det spännande för många köpare att få veta att materialet i medaljongen kom från denna avlägsna plats.

Åtsidan visar fyra kvinnofigurer: Hoppet som uppvaktas av Freden, Konsten och Arbetet. Åtsidans motiv kommer från titelsidan av en skrift som utgavs i London 1789: *The Voy-*

1.

age of Governor Phillip to Botany Bay (nr 3). I dag känner vi till endast fyra bevarade exemplar av denna medalj.

År 1821 tillverkades en handgraverad medalj i endast ett exemplar, framställt av ett tillplattat brittiskt 1/2-crownmynt (nr 4). Medaljen var en belöning från guvernören Macquarie till James Flood, som tillhörde "Male Orphan Institution" i New South Wales, för "the best shoe maker".

Den första "riktiga" medalj som präglats i Australien är graverad 1850 av en kopparsticksgravör från Geelong. Hans namn var Alfred Rolands. Medaljen är ägnad skiljandet av Victoria från New South Wales. Den har mycket låg relief, vilket kanske är naturligt med tanke på Rolands bakgrund. Medaljens åtsida (nr 5) har texten: HOW SWEET IS LIBERTY MATERNAL AFFECTION SEPARATE BUT STILL UNITED. ADIEU. Innanför omskriften finns en

rad symboler som var och en har betydelse: fågel, fjäril, händer och so- len. För de flesta som kom i kontakt med medaljen var symbolerna svår- tydda, men Rolands ansåg att "man måste inte vara en Sibylla för att förstå dem". Men uppenbarligen var inte Rolands helt säker på sin sak. Han gav nämligen ut ett tryckt kort med förklaringar som följde med var och en av de etthundra präglade medaljerna. Avsikten med detta var att hjälpa "de enkla massorna" att förstå medaljen. Medaljens fränsida har en blomsterkrans runt kanten och överst en kunglig krona. Innanför kranen finns texten: **COMMEMORATIVE / OF THE / GREAT CHARTER / OF / SELF GOVERNMENT / GRANTED TO THE / COLONY / OF VIC- TORIA / AUGUST 5 th / 1850.**

Skulptören Thomas Woolner anlände till Australien 1853. Han hoppades hitta guld. Efter ett kortvarigt misslyckat försök att bli rik på guld- fälten övergick han till sitt egentliga yrke. Han började framställa port- rättmedaljonger av lera. Det visade sig nämligen att många rika austr- aliensare var villiga att betala bra (25 guineas) för en porträttmedaljong. Han modellerade minst tolv sådana i Melbourne 1853 och ytterligare tio i Sydney 1854. Inte en enda medal- jong är präglad.

Ett flertal medaljer med anknyt- ning till Australien tillverkades i Storbritannien under 1850-talet. År 1853 präglades i London en medalj med texten: **THE STEAM NAVI- GATION AND COMMERCE OF THE RIVER MURRAY OPENED 1853.** Medaljen är graverad av L.C. Wyon. En annan medalj gjord i Lon- don ägnades delstaten Tasmanien 50 år (1803-1853). Det gjordes också en officiell medalj vid Royal Mint till den stora Melbourne-utställning- en som öppnades 17 december 1854. Utställningen varade under trettio dagar och besöktes av ca 40.000 personer.

2.

THE
V O Y A G E
OF
GOVERNOR PHILLIP
TO
BOTANY BAY;
with an
Account of the Establishment of the Colonies of
PORT JACKSON & NORFOLK ISLAND;

compiled from Authentic Papers,
which have been obtained from the several Departments,
to which are added,
The Journals of Lieut. Shortland, Walter, Ball, & Capt. Marshall,
with an Account of their New Discoveries

embellished with fifty five Copper Plates.
The Maps and Charts taken from Actual Surveys,
of the Rivers & Coasts drawn in the Spot.
By Capt. Hunter, Lieut. Shortland, Walter, Dancer, Bradley, Capt. Marshall, &c.

L O N D O N

Printed for John Archdale, Piccadilly

M D C C C X X I X .

3.

För att kunna prägla de s.k. Kangaroo Office-guldmynten 1852 hade W.J. Taylor importerat en begagnad myntpress. Denna myntpress skickades till Melbourneutställningen för att man där skulle kunna tillverka enklare minnesmedaljer. Det klagades emellertid en del på dåligt utförande och alltför simpel metall. Allmänheten i Australien hade inte mindre krav än sina bröder och systor i Storbritannien. De önskade också medaljer av god kvalitet och gärna i nyklassicistisk stil. Den redan nämnda officiella medaljen till Melbourneutställningen uppfyllde helt dessa krav.

W.J. Taylor fortsatte att prägla smärre medaljer och jetonger under åren 1854-57. År 1857 köpte Thomas Stokes myntpressen. Han hade utbildats till kopparsticksgravör i England. Han hade blivit intresserad av medaljpräglning när han besökte den stora världsutställningen i Crystal Palace 1851.

Stokes första medalj (vitmetall) var troligen den s.k. Coppin's Balloon-medaljen (nr 6). På medaljens framsida finns bla texten: AEROSTATIC MEDAL. Ballongen gjorde regelbundna färder från Cremorne Gardens i Melbourne. Den var bemannad med "two daring Aeronauts" vid namn Dean och Brown.

Under 1850-talet var gravören John Craven Thornthwaite verksam i Sydney, men han graverade främst polletter. Han föddes 1820 i County Cumberland i England. År 1849 emigrerade han till Australien tillsammans med sin hustru Ellen. Thornthwaite avled i Sydney 1893.

År 1855 öppnade Royal Mint ett lokalt myntverk i Sydney. Avsikten var främst att man här skulle prägla guldmynt. Ett år senare beställdes en medaljpress till myntverket. Den fanns på plats 1858, men härdade medaljstampar måste fortfarande tillverkas i England. Den första medalj som tillverkades vid Sydney Mint var en belöningsmedalj (nr 7) som utdelades till dem som deltagit i försöken att rädda de överlevande från ångbåten "Admella" som gick under nära Portland, Victoria. Stamparna till denna medalj graverades av firmen De Gruchy & Leigh.

Den mycket skickliga medaljkonstnären Charles Summers var verksam under 1860-talet. Han skapade medaljer i en helt egen stil och experimenterade med elektrolysmetoden.

År 1872 öppnade Royal Mint ytterligare ett myntverk i Australien. Den här gången i Melbourne. Inte

4.

5.

6.

heller här kunde man framställa stampar utan beställningarna gick till London. Det var dock viktigt för konstnärerna och gravörerna i Victoria att de nu hade en plats där deras arbeten kunde präglas. Från Sydney anlände en medaljgravör vid namn Julius Hogarth. Han sökte tjänst vid det nya myntverket men anställdes istället av Thomas Stokes. Däremot knöts E.A. Altmann till myntverket. Han kom från Richmond, som är en förort till Melbourne, och hade som bakgrund en verksamhet som juvelerare, urmakare och gravör. Av de två var emellertid Hogarth den bättre medaljkonstnären. Hans första arbete visar en australiensisk urinnevånare. Den medaljen präglades av firmen Stokes & Martin under Melbourneutställning 1872. Det var kanske det finaste medaljarbetet dittills. Det var självklart att Hogarth skulle få göra medaljerna till Victorian In-

ternational Exhibition 1873 (nr 8). Förlagorna till medaljerna gjordes av O.R. Campbell. Kombinationen Hogarth, Campbell och Stokes & Martin fick också uppdraget att tillverka medaljen till Melbourne-Philadelphia utställningen 1876 (nr 9).

Ernst Altmanns karriär var betydligt lugnare. Han fick också många medaljuppdrag men dessa kom främst från olika jordbruks- och djuruppfödningssällskap. Beställarna fanns inte enbart i Victoria utan även i övriga delar av östra Australien.

Under 1880-talet var Australien inte längre en primitiv utkant av världen och stämpeln som straffkoloni började försvinna. En ny generation konstnärer började växa fram. En del av dessa reste till Europa för att lära och söka inspiration. De främsta var Bertram McKennal, Dora Ohlfsen och Douglas Richardson. Bertram

8.

7.

9.

McKenna studerade vid Victorian National Gallery Art School innan han 1882 reste till Europa. Han fick bli uppdraget att vid George V:s troninträde 1910 gravera kungens porträtt till samtliga koloniala mynt. McKenna graverade också den olympiska medaljen 1908.

Dora Ohlfsen föddes i Ballarat men arbetade huvudsakligen i Europa. Hon gjorde mest porträtt men det bästa arbetet anses vara Anzac-medaljen från 1919, som hyllar Australiens och Nya Zealands styrkor under första världskriget.

Douglas Richardson utbildade sig i Australien men skulle senare dela ateljé i London med McKenna. Han är den minst ryktbare av de tre – kanske på grund av att han tidigt återvände till Australien. Åren 1919 till 1921 arbetade han för Melbourne Mint och Stokes för att försöka få fram nya penny- och 1/2-penny-mynt. Det skulle dock bli McKenna som 1921 lyckades få fram de bästa förslagen.

Denna studie avslutas med tiden fram till första världskriget. Senare skulle Andor och Michael Meszaros, av ungersk härkomst, dominera medaljkonsten i Australien.

Reprofoto: JEO.

Källor och litteratur

Byatt, R.J. & Mira, W.J.: Amors Centenary of Education Medalets for New South Wales. *Journal of the Numismatic Association of Australia*, vol. 1, 1985 s. 31-32.

Carlisle, L.J.: *Australian Commemorative Medals and Medalets from 1788*. Sydney 1983.

Davies, S.: The 1854 products of New South Wales medal. *Journal of the Numismatic Association of Australia Inc*, vol. 6, 1992 s. 3-14.

Dean, G.D.: John Craven Thornthwaite Australia's first medallist and token maker. *Journal of the Numismatic Association of Australia*, vol. 4, 1988 s. 38-44.

King, R.J.: Etruria. *Journal of the Numismatic Association of Australia*, vol. 5, 1990 s. 3-8.

Reilly, R. & Savage, G.: *The Dictionary of Wedgwood*. Suffolk 1980.

Sharples, J.P.: *Medals as Art*. Melbourne 1990.

Sharples, J.P.: "The Kangaroo Office", a Nineteenth Century "Sting". *Journal of the Numismatic Association of Australia*, vol. 4, 1988 s. 29-37.

HÅKAN WESTERLUND

MYNTHANDEL

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER

Spec. sedlar
Betalar bra för sedlar före 1930

Vasagatan 42
111 20 STOCKHOLM
TEL 08-411 08 07

Aktiebrev från "Bottenhavets pärla"

Av Eva Wiséhn

Härnösand, residens- och stiftsstad, ligger vid Ångermanälvens mynning. Huvuddelen av staden ligger på ön Härnön. Här ligger de flesta offentliga byggnaderna. Längs Skeppsbron löper den långa kajen där fartyg lägges till. Hamnen och hamninloppet anses som mycket bra (fig 1).

Härnösand intog i början av 1800-talet en rangplats inom skeppsbyggeriets område. Här fanns Härnösands varv på Kronholmen, där ett stort antal större och mindre segelfartyg byggdes. Varvet förlorade lite av sin betydelse under ångfartygens första tid men började smått att tillverka ångbåtar. När staden 1837 fick sin första hjulångare, "Norrländ", som gick på trafik mellan Stockholm och norrlandsstäderna, såg herrarna i Härnösands brännvinsbolag möjligheten att starta ett eget båtbyggeri. Detta bolag var ett av stadens äldsta större företag. Stadens andra ångbåt bar namnet "Strömkarlen" och trafikerade Ångermanälven (ännu idag kan man åka med "Strömkarlen" uppför älven, båten är dock av yngre datum) och planerna på ett båtbyggeri växte starkare.

Den 13 maj 1865 beslöt man att under en första oktroyperiod anslå 13 000 riksdaler ur bolagets vinst till en docka i Härnösand. Detta under förutsättning att staten beviljade bidrag. Det blev inget statsbidrag så frågan föll. Men nu hade stadens Skeppareförening vaknat till liv och den 1 september 1868 inkom till magistraten en utförlig och saklig motivering till varför just Härnösand lämpade sig för ett sådant företag. Med det bästa hamninloppet och största hamnen skulle en båtslip få stor betydelse för sjöfarten. Stadsfullmäktige och brännvinsbolaget beslöt då att till den som "anlade en uppdragningsplats för fartyg af 6- à 700 tons dräktighet" skulle staden upplåta fri tomt och 25 000 riksdaler utan återbetalningsskyldighet och lika mycket i lån.

Maskiningenjör N.M. Ström och byggnadsingenjör G.O. Tundal antog erbjudandet men de ville kombinera slipen med en mekanisk verkstad. Den 17 mars 1871 konstituerades *Mekaniska Verkstadsaktiebolaget i Härnösand*. I styrelsen satt borgmästare Christian August Fröberg, gross-

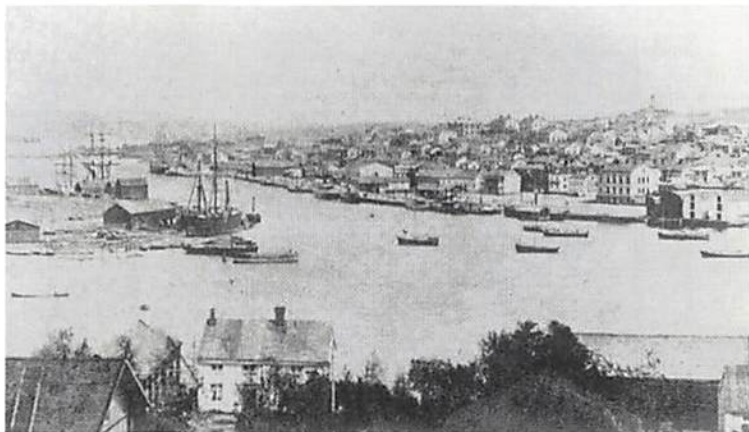

Fig 1. Hamninloppet ca 1880.

handlarna Svante Hamberg, Johan Edqvist och Wilhelm Kempe. De tre sistnämnda herrarna innehade ett flertal betydande funktioner inom

staden och var betrodda män. Sommaren 1872 bogserades den första ångbåten in till verkstaden för att repareras.

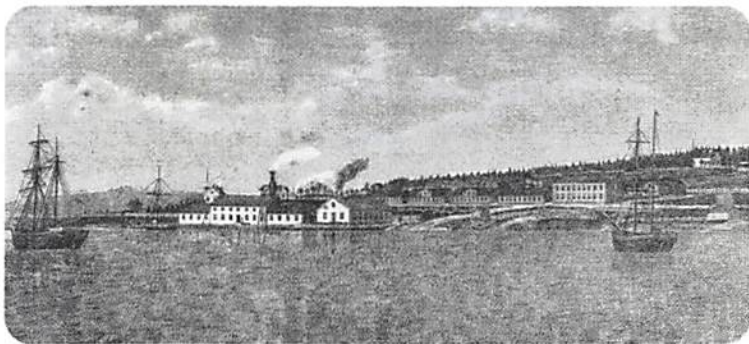

Fig 3. En grafisk återgivning av verkstaden vid norra hamninloppet.

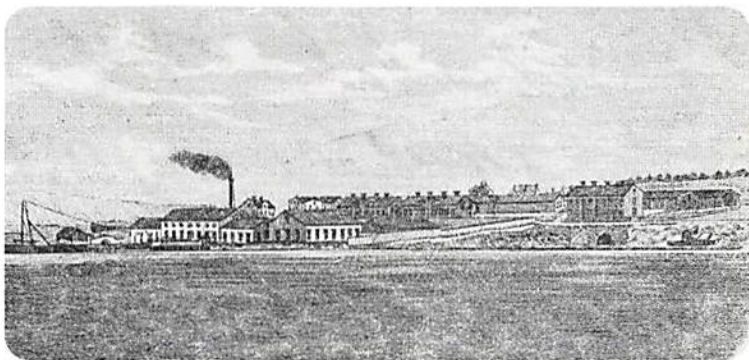

Fig 4. Verkstadsområdet sett lite närmare land. KMK 20688:17.

Fig 2. Aktiebrev från 1872. Tryckt hos J. Hedmans
Lithografiska i Sundsvall. KMK 100163.

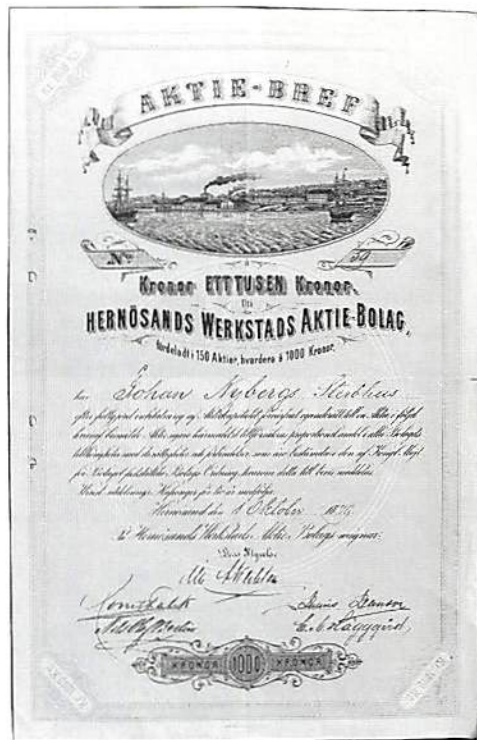

Fig 5. Aktie med det nya bolagsnamnet. KMK 30 000:59.

I verkstaden tillverkades ångmaskiner och maskiner av andra slag, bl.a. tröskverket "Avance", samt diverse gjutgods. Varvet ägnade sig mest åt reparationsarbeten men utförde även nybyggnation av mindre ångbåtar. År 1883 sjösattes den första vid verkstaden helt tillverkade ångbåten "Myran".

I Kungl Myntkabinettets samling finns flera aktiebrev från företaget. Det äldsta är daterat 31 december 1872 (fig 2). Bolaget gav ut 400 aktier, vardera aktie med värdet 500 rmb. Aktien är utställd på skeppsbredaren och kofferdikaptenen Johan Nyberg. Han blev borgare i staden 1827. På sin 70-årsdag lät han donera 83 500 rmb rmt till staden. 40 000 rmb rmt skulle gå till sanering av strandbebyggelsen vid stadens norra hamninlopp. Här revs odugliga sjöbodnar, kajen pålades och bebyggelsen upprustades och så småningom blev Skeppsbron en av stadens huvudgator.

Aktien är undertecknad av bolagets styrelse, C.A. Fröberg, S.J. Hamberg, J. Edqvist och Wilh. Kempe. Den senare har också undertecknat vinstutdelningskuponger för tio år, 1874-1883. Brevet är prytt med en

vy över verkstadsområdet sett från vattnet (fig 3). Verkstadsbyggnaderna lyser vita mot den bakomliggande bebyggelsen. Det stora huset till höger är det s.k. Nätterqvistska huset som sedermera köptes av Torsten Schaumann då han startade tobaksbolag i staden. Två segelfartyg ligger på redan medan ett ligger inne vid verkstads kajen. Vinjettens upphovsman är tyvärr okänd, men det är tydligt att den graverats av en erfaren konstnär.

Styrelsen avgick dock redan 1874 och ersattes av en ny, mer optimistisk styrelse med konsul och skeppsmäklare Carl August Wiborg i spetsen.

Den nya styrelsen gav ut nya aktier. Det som finns i Kungliga Myntkabinettets samling är daterat 22 december 1876. Här framgår inte hur många aktier bolaget utgav men brevet har nr 508. Det är utställt på 500 kronor till tullinspektör J.A. Schenholm, Södertälje. Brevet är undertecknat av J. Widén, Chr. Lindeberg, S.J. Hamberg och C.A. Wiborg.

Även detta brev är prytt med en bild över verkstadsområdet sett från vattnet men denna gång närmare land (fig 4). Verkstadsbyggnaderna fram-

träder ljusare än den bakomliggande bebyggelsen. Högst upp mot horisonten syns de typiska norrländska höghäjsjorna. Bilden är utförd av en naivare konstnär än på det förra brevet. Aktiebrevet är tecknat under bolagets sista år. Till brevet finns 10 vinstutdelningskuponger, 1876-1885, undertecknade av J. Widén.

Johan Widén var lektor i staden. Han var initiativtagare till en rad skolor, bl.a. Slöjdskolan och Flickskolan. Widén hade dock ett större intresse för kommunala angelägenheter och för sitt riksdagsmannaskap än för sin lärargärning. Hans stora mission i livet tycks ha varit att hjälpa staden att blomstra både ekonomiskt och kulturellt.

Inte heller denna styrelse lyckades, utan bolaget måste rekonstrueras. Efter svåra tider under trävaruindustriens dåliga konjunktur såldes bolaget till ett annat konsortium 1877. Bolaget fick då namnet "Hernösands Mekaniska Verkstads Nya Aktiebolag" med grosshandlare Svante Hamberg i styrelsen tillsammans med ordföranden i stadens drätselkammare vice häradshövding Swante Hjertén. Detta aktiebrev är daterat

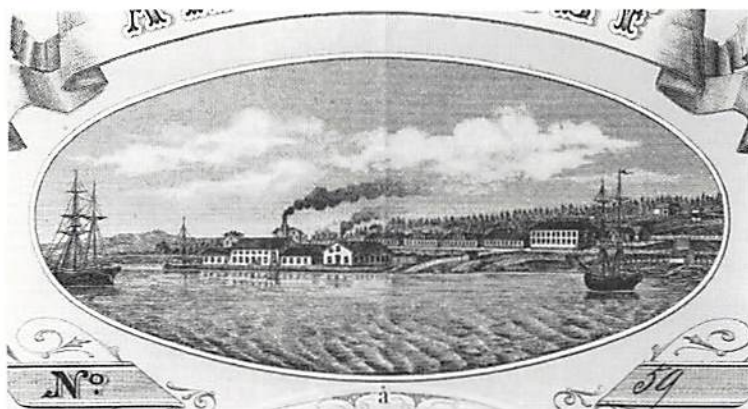

Fig 6. Ännu ett försök att visa verkstadsområdet från sjösidan.

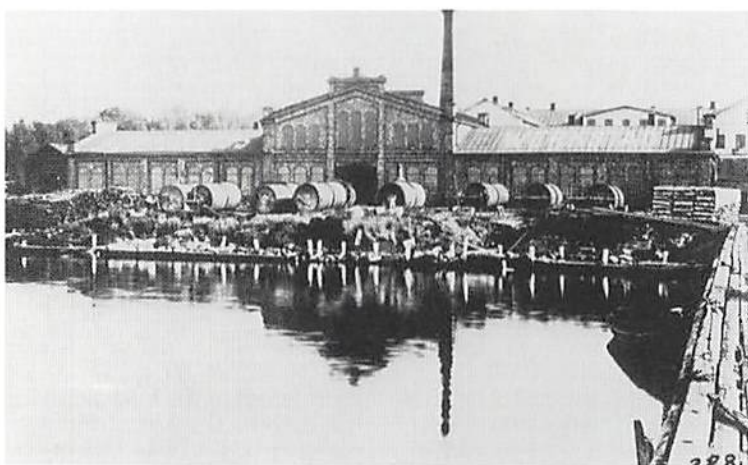

Fig 7. Efter branden i december 1889 återupbyggdes verkstaden tack vare Versteeghs insats.

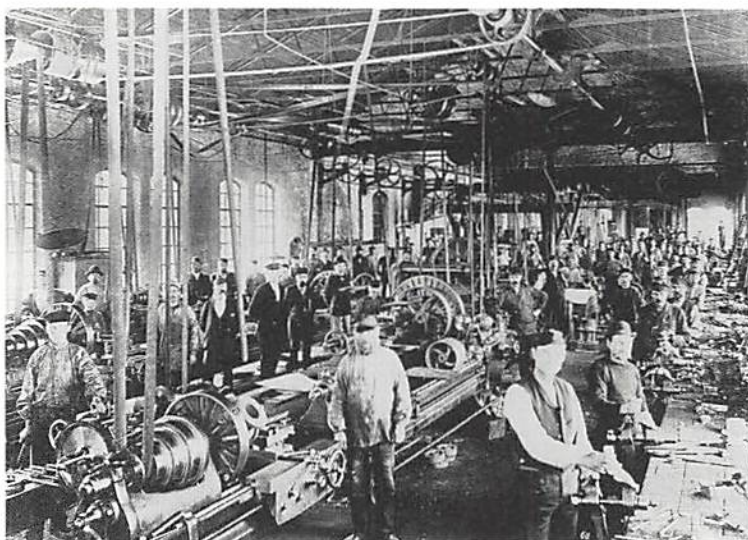

Fig 8. Interiör från verkstaden 1896.

1 oktober 1879 (fig 5). Bolaget utgav 150 aktier på vardera 1000 kronor. Aktien är utställd på Johan Nybergs Sterbhus, som var arvtogare till ovan nämnde Nyberg. Brevet är under-tecknat av grosshandlarna Constantin Falck och Julius Jeanson, fiskaren och medlemmen av Fiskarsocieteten Carl Anders Häggqvist samt Nils Åkerblom och Nils Olof Berlin.

Aktiebrevet är prytt med en tredje variant av samma motiv, nämligen verkstaden sedd från vattnet (fig 6). Denna gång är bilden snarlik den första men distinktare tecknad. En skillnad är att röken från fabrikskorstenen bolmar rikare än på ursprungsbilden. Över bilden löper ett språkband med texten AKTIE-BREF i sirliga bokstäver.

Detta bolag blev mycket framgångsrikt ända till december 1889 då verkstaden eldhärjades. Ett svårt slag för den framgångsrika verkstaden och de 130 anställda. Eftersom man hade stora beställningar beslöt man att snabbt återställa verkstaden och kämpade tappert fram till 1891 då konkurs hotade och man beslöt att lägga ned verksamheten.

Bolaget räddades emellertid av bruksägaren Arend N. Versteegh. Han köpte verkstaden för 200 000 kronor och driften kunde fortsätta (fig 7). Samtidigt utfärdade han inbjudan till aktieteckning på 200 000 kronor i ett nytt bolag för att överta verkstaden. Den 11 november 1891 rekonstruerades bolaget och *Härnösands Verkstads och Varfs Aktiebolag* bildades. I styrelsen fanns kapten B. A. Stenman och jägmästare J. A. Arnell. Även direktören i tobaksbolaget, Torsten Schaumann, intog en ledande ställning i styrelsen. Det lyckades, beställningar kom in och verksamheten tog fart. År 1892 fick verkstaden beställning på den nya kanalbron mellan Kronholmen och Härnön. Bron invigdes 1894. Verkstaden kunde därmed fortsätta sin verksamhet (fig 8). Omkring 1920 tillverkade man kuggväxlar vilket bidrog till att ASEA-koncernen så småningom blev intresserad av verkstaden. 1944 blev bolaget *Härnöverken* och *Härnö-truck* och hamnade inom ASEA-koncernen, nu ABB.

Foto: JEO.

Litteratur

Wik, H.; *Härnösands historia, Del III 1810-1920*. Härnösand 1981.

100 Svenska stadsbroschyrer. Var finner man vad i Härnösand, nr 6. Linköping 1959.

Rabattkuponger från Restaurant Runan 1878

Rabattkuponger av olika typer dimper ned i brevlådan varje vecka. Vi är så vana med den här typen av reklam att den knappt syns. Men gränsen mellan rabattkuponger och polletter kan ofta vara härfin. Jämför bara med 1800-talets rakpolletter!

Ett av de första företagen i landet som använde sig av rabattkuponger som marknadsföring var Restaurant Runan i Stockholm. Denna restaurang, som låg vid Brunkebergstorg, hade olika ägare. År 1877 övertog verksamheten av källarmästaren Axel Andreas Nordström (1847-

1884). Han hade tidigare bedrivit schweizerirörelsen Davidsberg, ett näringsställe som låg på Djurgården, ungefär där Biologiska museet nu ligger. Stället tillhörde vid denna tid Sophia Christina Bähr, änka efter konditor C.B. Bähr.

På flera sätt försökte Nordström göra sin källare Runan populär. Av den anledningen deltog han bland andra affärsmän i olika branscher i ett reklamföretag: "Kupongbok för Stockholm", som startades 1878. Boken innehöll förutom annonser även blad med tio perforerade kuponger. På källaren Runan gällde kupongen

för 20 öre, "då förtäring intages för minst 1 krona".

Skriftställaren Claës Lundin säger i sitt arbete "Nya Stockholm" (Stockholm 1890): "En mycket besökt källare i nyare stil är Runan vid Brunkebergstorg". Där liksom på liknande ställen, fortsätter Lundin, "finner man en tillmötesgående 'kappfångare', ständigt fint dukade bord, flink uppsättning". Anspråk på drickspengar förekom dock inte på Runan och Métropole, "där betjäningen avlönas och är förbjuden att taga mot någon vedergällning av gästerna". Det sistnämnda alltså ett litet bidrag till drickspenningsfrågans historia.

I/W

Personalia

Lars O. Lagerqvist

fyllde 70 år den 8 februari 1999. Flera hundra gratulanter dök upp vid mottagningen på Kungl. Myntkabinettet samma dag. Ett reportage från uppvaktningen kommer i nästa nr.

BÖCKER KÖPES OCH SÄLJES!

- Lista på numismatisk litteratur kan erhållas.

Besöksadress: Tegnérgatan 14
Torsdagar kl. 15.00 - 18.00

BOK & ANTIK AB

Box 6078, 187 06 Täby.
08-510 128 18

En säregen ljusstake

För någon tid sedan höll jag ett föredrag i Engelbrekts församling om de svenska mynten. Därefter hade åhörarna tillfälle att förevisa medhavda objekt. Bl.a. framkom en synnerligen "numismatisk" ljusstake. Se bilden.

Ljusstaken är tillverkad av ett plåtmynt, ½ daler 1758, som bottenplatta. Under ljushållaren fungerar ett kopparmynt, 1 öre sm 1686, som ljusmanschett. Mynten är av god kvalitet och arbetet är väl utfört.

Plåtmynt, hela och i delar, har stundom fungerat i udda sammanhang. Ett sådant har jag noterat från Medicinhistoriska Museet – i gamla tider lär man ha värmt en myntplåt och använt den som ett slags "värmedyna för sjuka personer". Ett annat objekt, som jag själv sett i mynthandeln på 50-talet, är en plåt med en pålodd klipping, använd som brevpress.

Plåtmynten har inte bara glatt oss myntsamlare, de har – stundtals – spritt både ljus och värme!

Carl-Axel Lindblom

Rätta svar på frågesporten i SNT 1 • 99

Fråga	Svar
1.	X
2.	2
3.	X
4.	X
5.	2
6.	X
7.	1
8.	2
9.	2
10.	1
11.	X
12.	2
13.	2

SELINS MYNTHANDEL AB

Mynt sedlar medaljer
ordnar nålmärken

Öppettider

Vardagar 10.00 – 18.00

Lördagar 10.00 – 14.00

Regeringsgatan 6

111 53 Stockholm

Tel. 08-411 50 81

Fax. 08-411 52 23

Strandbergs Mynthandel AB

&
Aktiesamlaren AB

köper och säljer

Mynt, sedlar, medaljer, ordnar
Gamla aktiebrev, äldre handlingar m.m.

Arsenalsgatan 8C, Box 7377

103 91 Stockholm

Tel: 08-611 01 10, 611 58 20

Fax: 08-611 32 95

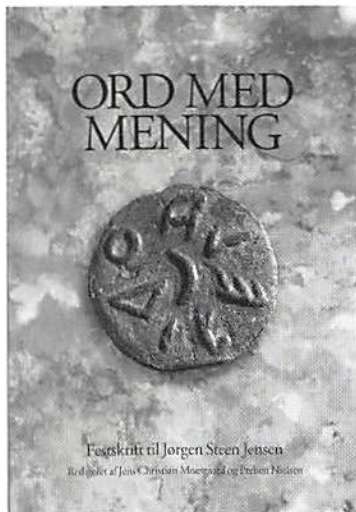
Nytt om böcker – recensioner

Ord med mening. Festschrift til Jørgen Steen Jensen. Utgiven av Nordisk Numismatisk Union 1998.

JØRGEN STEEN JENSEN's stora insatser för Den kgl. Mønt- og Medaille-samling är väl bekanta för många. Han har haft ansvaret för denna institution under många och svåra år, då personalstyrkan minskats genom sjukdom och tragiska dödsfall. Det är i hög grad hans förtjänst att institutionens internationella anseende ändå trots allt har kunnat hållas uppe och att den interna arbetssituationen nu till sist ljusnat.

Om denna hans långa verksamhet vid Møntsamlingen, om hans numismatiska karriär i övrigt och hans mångsidiga, beundransvärda skriftliga bidrag till dansk, nordisk och allmän numismatik och dansk kulturhistoria skriver Kolbjørn Skaare insiktsfullt och med stor personlig vänskap i sitt inledande bidrag till den festschrift som tillägnats Jørgen Steen Jensen på hans 60-årsdag 1 november 1998. Ytterligare en tillägnan med titeln "Den bedste ven", skriven av ungdomskamraten Rikke Agnete Olsen, ger charmerande glimtar från deras gemensamma studieår i 1960-talets Köpenhamn.

Festschriften har ovanligt nog en titel, och den är hämtad från ett slags "arbetsbeskrivning" av jubilarer själv. *Ord med mening*, det är vad både forskaren och förmedlaren "skal holde sig for øje" i sin dagliga verksamhet. Många ord med mening har också samlats in om pärmarna av den aktuella boken. Innehållet är mångskiftande och återspeglar något av jubilarerens eget vida intresseområde. Tre bidrag handlar om antiken. Håkon Ingvaldsens kommentar till myntuppgifter hos antika författare går utöver det rent numismatiska och är av stort allmänt intresse. De flesta bidragen behandlar mynt, myntfynd och myntförhållanden under vikingatid och medeltid. De är skrivna av Nordens bästa numismatiker inom området (Gründer-Hansen, Golabiewski Lannby, Malmer, Rispling, Sarvas, Talvio m.fl. och bland de yngre Gullbeek, Moesgaard) och samtliga bidrag vill med säkerhet glädja både mottagaren och andra läsare. M. Fornitz skriver om ett intressant tekniskt problem, som förtjänar uppmärksamhet: om bitecken och omgraverade stampar från dansk vikingatid. Med stöd av myntfynd ifrågasätter Östergren-Jonsson den traditionella dateringen (ca 1450) för införandet av dansk mynträkning på Gotland. Ulla Silvegren skriver entusiastiskt både om det skånska Åhus och det mer exotiska Verona med hjälp av ett på våra breddgrader ovanligt myntfynd, en medeltida denar från Verona funnen i Åhus 1994.

Även om myntartiklarna tar upp större delen av boken är numismatikens andra områden för den skull inte försummade. Flera medaljkännare skriver om detta ämne (Bergroth, Flensburg, Nielsen), därtill Ian Wischn om svensk-danska förbindelser inom medaljkonsten och L O Lagerqvist om ett tiggartecken från 1566, ett intressant nyförvärv till det svenska myntkabinettet. Slutligen finns ett antal bidrag om mer speciella ämnen, varav två från Sverige. Det av T Sundquist publicerade brevet från Brenner till Sperling 1705 belyser de nära dansk-svenska kontakter som fanns inom numismatiken även i äldre tid. H Klackenbergs påpekar i sin redogörelse för den stora Yap-stenen i KMK, att det danska Nationalmuseet var det första i Europa att förvärva ett sådant föremål.

Som sig bör innehåller festschriften också jubilarerens imponerande bibliografi för åren 1961-1998 (s. 123-141). Den är uppställd efter ämnesområden, lätt att hitta i och torde framöver bli ett oundgängligt hjälpmedel för alla som intresserar sig för numismatisk forskning i Norden. Boken kan beställas från Svenska Numismatiska Föreningen. Pris 50 kr.

U Wk

**SVENSKA NUMISMATISKA
FÖRENINGENS**

MEDLEMSNÅL

**kan rekvireras från kansliet!
Pris: 35 kr + porto**

**Lars O. Lagerqvist & Nils Åberg:
Våra folkvalda och deras partier.**

Illustrerad av Folke Nordlinder. Stockholm 1998. 32 s. ISBN 91-87064-27-8.

Man tockar och backar,
som Lars brukar säga.
När jul det mot lackar
en skrift han kan greja.

Den som nu utgivits
var fantastiskt fin att få.
Särskilt som den skrivits,
som när Lars pratar på.

En halv meter hylla
hos var och en av oss,
snart vi lyckats fylla
med Nils och vårans Lars.

Ilja rimmad vers,
äsch!

Försöker ånyå:
Från forntiden den grå,
till Norrbottens Gulag,
ett sinnrikt sammandrag!

Och nu den här Folke,
han som ritar så bra,
vad han än må tolke
i historia.

Men ändå, en undran:
det gick väl undan,
när med penndrag och min,
Bernadotte blev Mr. Bean?

Vännerna på KMK,
genom

MGL

Morten Eske Mortensen: Nordisk Seddelpris-Årsbok 1997. Hammer-slagspriser fra mer enn 150 nordiske offentlige auksjoner 7 000 auksjonspriser på pengesedler fra Danmark, Militære sedler, Jutlandia, Kreditbanker, S.O.S. Kasse, J.A.K., Kommune nødsedler, Private Billetter, Dansk Vest India, Slesvig-Holstein, Færøene, Grønland, Island, Norge, Nødpenger, Kreditmarker, Private Billetter, Svalbard, Bjørnøyen, Sverige, Enskilda Banker, Finland, fra 1657 til våre dager. Oslo.
ISBN 82-91705-03-8, 87-90358-02-3 eller 91-88986-02-0. SEK 390 (svenskt pg 83 72 90-6), inkl. frakt.

MORTEN ESKE MORTENSEN har gett ut ännu en bok med auksionspriser. De tidigare, vilka alla upptar mynt, kompletteras nu med sedlar på i huvudsak skandinaviska auktioner mellan åren 1990-96. Vilka områden som ingår framgår av bokens titel.

Efter inledningen på danska, engelska och tyska förtecknar författaren alla genomgångna auktioner där, utöver datum och firma, även köpar- och säljarprovision samt eventuell tillkommande moms upptecknas.

På de stora internationella auktionsfirmorna går 90% av den summa som köparen får betala tillbaka till säljaren, samtidigt som de flesta danska firmor ger säljaren 60% och behåller 40% (varav en del är moms). De svenska auktionsförrättarna har enligt boken lägre provision (24-26%) än de danska, medan de norska behåller endast 15% (allt räknat på den provision som gällde 1996 för de nordiska och 1990 respektive 1994 för de senaste noteringarna för de utomnordiska. Dessa provisioner har säkerligen ändrats sedan dess). Det gäller att som säljare väga provision mot köparintresset!

När jag för många år sedan fick tag i auktionskatalogen över L. E. Bruuns samling av svenska mynt (1914) letade jag länge efter valutakursen på tyska marken vid den tiden (cirka 70 öre per mark). Författaren har löst det problemet åt läsaren och har i följande avsnitt ställt upp valutakurserna i DKR, \$, NOK, SEK, FIM, DEM samt CHF vid varje auksionsdatum. Bra.

I kapitlet därefter är respektive lands sedlar uppställda med sortering efter kronologi och valör samt med upplysning om auktionsfirma, datum, auksionsnummer, konserveringsgrad, värderingspris, klubbpris, markering om sedeln är avbildad, eventuellt sedelnummer och i auktionskatalogen noterade anmärkningar samt i vissa fall även upplaga på sedelutgåvan.

När man jämför de olika ländernas auktioner, så ser man att finska sedlar nästan

enbart säljs på finska auktioner, norska sedlar på norska auktioner, medan danska och svenska sedlar har en mera spridd försäljning.

Det är positivt att även privata valutor och pollettsedlar upptas. Men jag saknar bland annat de fyra spinnhuspolletter som jag själv köpte på Antikören auktion 15, trots att katalogen ska vara genomgången enligt författaren. "Sedlarna" är där dock upptagna under rubriken polletter.

En viktig komplettering är även Myntkompaniets auktioner i augusti och november 1996 där 113 svenska privatbankssedlar såldes. Den Enskilda Banken i Härnösand var representerad med 60, Kalmar 15, Gefle 14, Westerboten 11 samt Christianstad med 8.

Till nästa utgåva får inte auktionerna i april och juni 1997 glömmas, där ytterligare 122 privatbankssedlar såldes (varav 86 från Härnösand).

För en nybörjare gäller det att vara uppmärksam på att det finns två anledningar till att en sedel inte finns med, dels om den är så sällsynt att den inte sålts under perioden, dels om den är så billig att den av den anledningen inte förekommer på större auktioner.

Boken avslutas med en litteraturförteckning, telefonlista till ett stort antal handlare samt 48 sidor annonser, nog så viktigt för att skapa bra kontakter. I "litteraturlista", som givetvis är en förteckning på i boken använda referensverk, skulle jag uppskatta om den var mer omfattande. Till exempel, utöver Platbarzdis 1-3 och Wallén, skulle även Brisman (1918) och Torgny Lindgrens (1968) böcker om Sveriges Riksbank och dess sedlar samt några till, vara värdefulla tillskott när det gäller Sverige.

Författaren har lagt ner ett enormt arbete på att göra dessa föredömliga sammanställningar som är "guld värda" för samlare av nordiska sedlar, men även värdefulla för andra kalenderbitare och samlare av numismatisk litteratur. Självt ser jag fram emot en upplaga som innehåller de svenska (nordiska) vikinga- och medeltidsmynten, men det är ännu ej planerat, såvitt jag förstår. Vad gäller Sverige, hade Mortensen en föregångare i T.G. Appelgren, som gjorde en lappkatalog över svenska mynt sålda på auktion. Appelgrens katalog finns på Kungl. Myntkabinettet.

Anders Frösell

PLATE MONEY

The world's largest currency

Av Bertel Tingström

Inbunden, illustrerad, 344 s.

Rea i Kungl. Myntkabinettets butik!

Nu endast 150 kr! (förr 550 kr)

Livijn om Vitterhetsakademien

Liksom mynt har böcker sina egna öden. Under en håltimme i skolan hittade jag ett exemplar av Clas Livijns (1781-1844) brevroman *Spader Dame. En berättelse i Bref, funne på Danwiken*, tryckt i Stockholm 1824. Boken finns på Gymnasium Ernestinums i Rinteln, Tyskland.

Spader Dame förtjänar att uppmärksammas, inte endast på grund av sin proveniens. Med en säregen besk ironi anger Livijn nämligen på sid. 7 värdet av "ett rättvist och fromt hjerta":

Nej för hwad ditt af kärlek och tro lågande bröst innesluter, får Birfilaren ej en gång konfonium. Sådant mynt är af så ringa halt och så helt och hållet kommet ur kurs, att icke en gång Vitterhets- Historie- och Antiquitets-Akademien kan tillstyrka deß inlösen af Allmänna Medlen.

menar Du. Wäh! Mir kiste Du wolt i
Dagligt Mähanda: Ähndas att öhwertoms
ma ett rättwist och fromt hjerta. Nej för
hwad ditt af kärlek och tro lågande bröst
innesluter, får Birfilaren ej en gång kon-
fonium. Sådant mynt är af så ringa halt
och så helt och hållet kommet ur kurs, att
icke en gång Vitterhets- Historie- och An-
tiquitets-Akademien kan tillstyrka deß inlösen
af Allmänna Medlen. Wolt stulle det kunna
hända, att någon wäpzig tärna från landet,

Således återspeglar boken också den allmänna opinionen om Vitterhetsakademiens köp av gamla mynt, bl.a. vikingatida skatter som förvärvades enligt fornminneslagen. Samtidigt känns oförståelsen för mynten, eftersom Livijn värderar dem lägre än *konfonium*.

Hendrik Mäkelar, Rinteln, Tyskland

Ann.

Ordet *birfilare* kommer från tyskans bierfiedler och betyder krogspelman, dvs en sådan som spelar på krog för pengar. Ordet är belagt sedan 1705. Ordet *konfonium* betyder spritdrycker, men är ett mera skämtsamt uttryck för detta. Red.

Foto Jan Eve Olsson. RAÄ. Skala 1:1.

Stockholms Bärare-Gille

Var finns den människa som aldrig behöver anlita hjälp vid flyttande av tunga bördor? Kanske gäller det transport av ett piano eller bärhjälp vid bostadsbyte.

I Stockholm har det alltsedan medeltiden funnits skrän med järnbärare, saltbärare, vindragare och spannmålsbärare. Men det har också alltid funnits personer som mot betalning hjälpt till när privatpersoner behövt ett par extra armar. De gamla bärargillena hade ofta svårt att få fram tillräckligt med manskap till olika uppdrag. De måste ofta använda sig av tillfälliga "handsömlare, sluskar och dagdrivare", som höll till på gator, torg, hamnplatser och i portgångar i väntan på uppdrag. Situationen var alltså inte särskilt bra.

Men vid mitten av 1800-talet inrättades några nya bärargillen i Stockholm. Ett av dessa var *Stockholms Bärare-Gille*. Detta gille hade inrättats av ångbåtskommissionären C.S. Ponsbach. Han hade kontor i huset nr 16 Skeppsbron. Gillet hade som huvudsaklig uppgift att betjäna trafikanterna åt Saltsjösidan. Ur de stadganden efter vilka bärargillet betjänade allmänheten kan vi inhämta följande:

"Bärarna skall vara lagstadda och pålitliga arbetskarlar, som har till uppgift att betjäna resande med deras effekters transporterande till och ifrån ångfartygshamnarna. Bärarekontoret ansvarar för dessa arbetskarlars uppförande och pålitlighet. Den resande, som önskar bärare för sina effekter, måste vid ankomsten till hamnen först vända sig till förmannen vid kopsen eller – till bokhållaren, som alltid träffas vid landgången och på tillsägelse utdelar biljetter till dem som åstunda manskap. Transportlegan betalas i förväg, vid Riddarholmen på det därstädes belägna kontoret, vid Skeppsbron till bokhållaren eller förmannen emot särskilt kvitto, som till transportören vid effekternas ordentliga avlämnande återställes för uppvisande å kontoret".

De biljetter/kvitton som nämns ovan finns kvar som exempel i Kungl. Myntkabinettets samlingar. Där finns nämligen ett kvitto av grön-blått papper utfärdat i april 1860 av Stockholms Bärare-Gille. Kvittot gällde för rekvisition av två man. Den tiden bars alla tyngre transporter per bår av två man, ty dragkärror var ännu inte i bruk. Taxan räknade endast med börd

(enmans eller tvåmans) och efter den tillryggalagda väglängden.

På kvittot finns en avbildning av två män som bär på en bår med väskor, lådor m.m. Där finns också en tydlig angivelse att det rör sig om två bärare.

Litteratur:

Engzelius, S., *Stadsbudskårens krönika*. Stockholm 1920. IW

Utställning

Gunvor Svensson Lundkvist

MEDALJEN – Skulptur i miniatyr

Utställning på Kungl. Myntkabinettet.

Öppen 6/2 – 19/3 1999

Ny bok av Lars O. Lagerqvist

med samma titel finns till försäljning
i KMKs butik.

Den skendöde girigbuken

Agathon Pfaff hade redan vid spådalder omfattat girigbukens yrke och genom nitiskt ocker och oavfärligt knusel inom sitt fack avancerat till en synnerligen framstående position. Hans favoritdygd skulle dock slutligen bli hans knäck, såsom vi lär av följande:

Av den puraste snålhet nåendes nämligen Agathon under sista året av sin tillvaro inte begagna verkliga byxor av kläde, tyg, tyll etc., som vi andra ju ha för sed. Nej, han målade i stället sina ben med de billigaste vattenfärger efter ett gammalt byxtygsmönster, vilket han avritat utanför en omisstänksam skräddares skådoöfster. Detta vållade dock Agathon vid två slags tillfällen stor förtret: 1:o då det regnade, emedan mönstret på benen då suddades ut, och 2:o vid begravningar, varvid Agathon alltid först måste göra upp en krånglig kalkyl, om en splitter ny överstrykning med en svart (= sorgens) färg representerade mera pengar än den begravningskonfekt och det rhenska vin, han vid dylika tillfällen kunde mer eller mindre obemärkt proppa i sina fickor.

Det var mitt under en dylik mycket viktig beräkning som Agathon plötsligen föll av stolen och gav upp sin anda. Av pur girighet behöll dock denne oupphinnelige snålvarg en liten, liten del av denna sin ande kvar i kroppen och var följaktligen endast skendöd – av bara snålhet!

Detta blev emellertid också hans straff, och jag ryser av fasa vid tanken på vad denne skendöde girigbuk måste uppleva under de närmast följande dagarna. (Om man är skendöd, kan man nämligen höra och uppfatta allt som sägs och försiggår omkring ens likkista, men i likhet med ormbunken och andra växter saknar man såsom skendöd fri rörelseförmåga.)

Knappt hade den skendöde girigbukens lagts på likparad, förrän en oöver-skådlig skara av de mest utarmade och utsultna avlägsna släktingar som hyenor störtade sig in i hans förr så tillbom-made stårhus. Agathon hörde hur de fattiga släktingarna åt hela dagen i ända, ja, ofta steg de upp mitt i natten, ringde till värshuset efter de dyraste kotletter på stårhusets räkning. Agathon svor vid dylika tillfällen så förskräckligt invärtes att hela rummet stank av svavel, men detta tillskrev de fattiga släktingarna i sin hätskhet ett helt annat motiv, nämligen den allmänt trodda lögnen att satan hade dragit försorg om Agathons syndiga ande.

Som intet testamente fanns, delade de fattiga fränderna dyrbarheterna sins-

Vinjet på titelbladet till Molières *Den girige*, tryckt i Karlskrona 1740.

emellan vid de tider då de inte åt eller drack. Agathon hörde hur glas och porslin slogs i kras, hur tre ljus tändes i stället för ett, hur den gamla goda cikorian kastades ut genom fönstret medan i stället den äktaste mokka koktes i stora kittlar från morgon till kväll; ja, dagen före sin begravning måste han till och med höra hur en förut mager, nu nästan fet, fattig släkting föreslog att på begravningen bjuda stadens fattighjon på en enkel festmiddag, med sex sorters sherry! Agathon gjorde i hast upp en kalkyl att en dylik tillställning skulle gå på 860 kronor 72 öre, oberäknat drickspengar, och tjöt invärtes av den uppriktigaste nidskhet. Men vad hjälpte det? En av de fattiga släktingarna lade en liten buxblomkvist på hans näsa och sa att "nu såg han nått ut!!" Agathon önskade att han var död.

Begravningsdagen kom, man åt den dyraste gravlax. Agathon led gråsliga kval för varje vinbutelj han hörde korkas upp; och när han hörde frasandet av oräkneliga konfektpåsar som gästerna stoppade i frackfickorna, tänkte han med den bittraste avund på flydda sällare da'r. Han önskade att han fick vara med på denna gentila begravning. Prästen höll ett mycket vackert tal över "Herr Agathon Pfaff, den driftige rentieren", och förläknade honom vid en kurbits. Han förespände Agathon en svindlande salighet och erhöi som belöning härför fyra nya tior – Agathon hörde själv hur sedlarna prasslade, och med vilka känslor!

Allt detta skedde i likparadrummet, man lagade sig just till att bära ut Agathon då en fantastisk släkting, sockenpoeten Gesper Pfaff, föreslog att de närvarande fränderna, innan de ånyo skingrades av livets virvelvindar, skulle överenskomma att på stårhusets bekostnad låta uppresa en härlig minnesvård av massiv marmor med guldbokstaver och en byst av aluminium i överjordisk storlek på gravplatsen. Förslaget bifölls enhälligt.

Detta blev dock droppen som kom det så hårt prövade kärlet att flöda över!

Enligt en hastig kalkyl fick Agathon denna onyttiga grannlåtslyx på gravnen upptill till över tretusen kronor! Hela hans väsen uppreste sig för förtvlat mot detta hejdlösa slöseri med den skendödes medel och – o under! – skendödens bojer brast, Agathon for upp såsom stungen av en mask och skrek med all gewalt: *Ett tråkors är alledeles tillräckligt. Jag har inte råd till mer!!!*

Den scen som nu följde kräver en Ibsens eller en Rafaëls penna för att värdigt kunna skildras. Tills så sker måste jag nöja mig med att nämna att Agathon telefonerade efter polis och återfick såväl begravningskonfekten som prästens fyra nya tior. De fattiga släktingarna flydde, upphävande skrän av sorg och besviken penninglusta. Agathon släckte alla ljusen, sydde sig ett par svarta byxor av det kvarglömda bårtäcket och sålde begravningskransarna mot en måttlig profit. Han väckte process mot släktingarna för att återfå begravningskostnaderna och vägrade hårdnackat att betala räkningen på kotletterna.

Från denna dag har han blivit en annan människa. Han har nämligen blivit en ursinnig slösare för att, i fall av en ny skendöd, inte nödgas uppleva så kvalfulla stunder ännu en gång. Tvärtom; han finner sin innerligaste glädje vid tanken på att genom fortsatt slöseri nå den lyckliga ståndpunkt att han måste begravas på de fattiga släktingarnas bekostnad!

Den skendöde girigbukens eller Naturens under

Sedolärande berättelser ur vardagslivet.

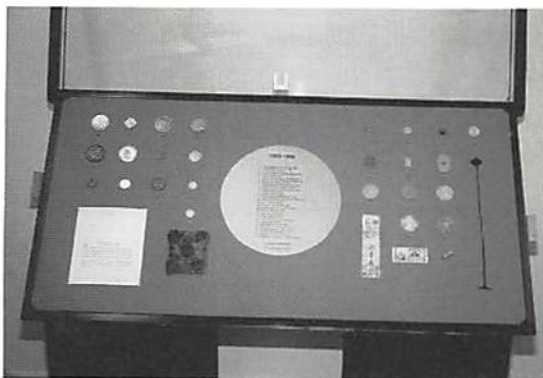
Av Falstaff, fakir (Axel Wallengren 1865-1896).

Ur Falstaff, fakir. Huru jag blev fakir och andra berättelser. Stockholm 1965.

Försiktigtvis redigerad och endast något förkortad av MGL.

Utställning

Betalningsmedlens historia – en utställning med två liv

Utställningens tredje monter visar pengar från tiden 1500-1899. Med bl.a. ett plåtmynt, en kissipenny och en larin.

I månadskiftet november/december hölls mässan *Rötter med vingar – årets generationsmingel* på Älvsjömäsan. Arrangörer var Fryshuset och Lions.

Med på mässan fanns en mångfald organisationer samt FöreningsSparbanken tillsammans med Kungliga Myntkabinetet.

FöreningsSparbanken ville bl a presentera sina IT-lösningar för betalning av räkningar via internet samt visa hur man använder cashkort. Utöver detta ville de ha en utställning om betalningsmedlens historia. För detta kontaktades Kungliga Myntkabinetet som förordningställe en utställning om fyra montrar till mässan.

I utställningen visades ett axplock ur betalningsmedlens historia, från kaurisnäckan till cashkortet.

Besöksantalet blev mycket stort med tonvikt på ungdomar, vilka kanske för första gången mötte mynten ur historien. Intresset var stort och frågorna blev många.

I samband med Roslagens Sparbanks 140-årsjubileum 1999 kommer denna utställning åter att visas. Detta med början den 8 februari och ca två och en halv månad framåt. Utställningen om betalningsmedlens historia är en i ledet av flera utställningar som kommer att visas i banklokalen under jubileumsåret.

Ulrika Bornestaf

MYNT & MEDALJER Sveavägen 96

Box 19507

S-104 32 Stockholm 19

T-Rådmanngatan (uppgång Handelshögskolan)

+ fax 08-673 34 23

Svenska och utländska mynt, sedlar och ordnar i stor sortering.

Öppet: vard. 11-18, lörd. 10-14

Föreningar

Kristianstadsortens Numismatiska Förening

gästas fredagen den 19 mars 1999 av

Lars O Lagerqvist

som berättar om

Euron och dess föregångare.

Efter föredrag och sedvanliga mötesförhandlingar hålles

auktion

varvid försäljes ett trettiotal riksdalrar samt en trevlig avdelning mynt från Karl XI.

Upplysningar

Ingvar Nilsson, 044-71 328 alt. 23 24 29
Dan Carlberg, 0476-10 225

Myntklubben Skilling Banco

11/3 Årsmöte.

8/4 Jimmy Häggqvist: *Sveriges riksbank och enskilda bankers sedlar.*

April: Bussresa till Frimynt i Helsingborg. Bokning genom Roger Lind, tel. 013-12 22 62. Pris ca 175 kr.

20/5 Summering av den gångna säsongen. Planering för hösten 1999 och våren 2000.

Möteslokal. ABF (Sparbankshuset), Snickaregatan 20, Linköping, konferensrum Aklejan plan 3 kl. 18.30-22.00.

Sigtuna Myntklubb

Medlemsmöten under 1999 andra onsdagen varje månad januari – juni, september – december i klubblokalen Nyborgsvägen 8, Rosersberg. Upplysningar om medlemskap mm lämnas tel 08-590 38 190.

Bli medlem i

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

Årsavgiften är 200 kr.

Som medlem får Du SNT automatiskt

Du kan också enbart prenumerera på tidningen
Det kostar endast 150:- per år.

Frågespalten

Skidåkare

Huvudsakligen i Centraleuropa utgavs ca 1900-1960 många små medaljer för skidåkare, ofta med ögla och bäranordning, som visar bilder av den nordiska jaktguden ULL(R) eller SKADI/SKUD. Undertecknad förbereder nu en liten skrift om dessa. Se ett par exempel avbildade här. Nu vill jag gärna veta:

1. Om läsarna känner till sådana små amuletter för skidåkare, som syftar på ULLR eller SKADI och om de är präglade i Sverige eller annat nordiskt land.

2. Om det finns några (större) mera konstnärliga medaljer med ULLR eller SKADI.

Tacksamt motses besked till denna tidning fvb till

Reinhold Jordan

Ordförande

Numismatiska Föreningen i Schweinfurt
Freitagstrasse 32

D-97422 SCHWEINFURT,

TYSKLAND

Pressklipp

Oanständiga mynt

BUDAPEST. Ungerska tullen har hittat nästan 1600 antika mynt i en bil vars bulgariske förare försökte ta sig in i Österrike, uppgav tullstationens chef Istvan Szabo på måndagen.

De grekiska, romerska, thrakiska och syriska mynten kan dateras till 300-talet, enligt en inkallad expert.

En del av mynten avbildar män och kvinnor i oanständiga aktiviteter, sade Szabo.*

Mynten är i brons och silver, och beräknas vara värda runt 900 000 kronor. Föraren har erkänt att han försökte smuggla dem till England för att sälja dem där. (AP)

*) dvs inte mynt, utan spintrier, se bild. Säkert falska. Red.

LUNDS MYNTHANDEL

KÖPER och SÄLJER
BYTER och VÄRDERAR

MYNT och SEDLAR
TILLBEHÖR och LITTERATUR

GRATIS LAGERLISTA
(uppgiv samlarområde)

Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel och fax 046-14 43 69

Svenska och skandinaviska mynt
och sedlar.

Stor sortering av utländska
jubileumsmynt, årsset samt småmynt.
Euro-utgåvor, polletter och medaljer.

Prislistor gratis.

NORRTÄLJE MYNTHANDEL

Box 4, 761 21 Norrtälje
Tel. 0176-168 26, Fax 0176-168 56

INTERNETADRESS:
<http://www.nmh-mynt.a.se/index.htm>

Auktioner

Mars:

- 3 München, Giessener Münzhandlung-Gorny, Antika mynt
- 4-5 München, Giessener Münzhandlung-Gorny, Bl.a. medeltida mynt
- 4 Singapore, Taisei-Baldwin-Gillio
- 6 Bruxelles, Jean Elsen SA
- 9-12 Osnabrück, Künker
- 15 Dubai, Baldwin
- 18-19 Stuttgart, Münzen & Medaillen Deutschland
- 18-20 Baltimore, Bowers & Merena
- 24-25 Sydney, Noble
- 27 Berlin, Berliner Münzauktion
- 27 Hamburg, Rosenberg Auktions GmbH

April:

- 9-10 Chicago, Ponterio
- 17-18 Stockholm, B. Ahlström Mynthandel AB
- 19-20 Bussum, L. Schulman
- 27-30 Frankfurt am Main, Dr. Busso Peus

Mässor

Mars:

- 27-28 Stockholm, Sveriges Mynthandlares Förening

April:

- 24-25 Helsingborg, FriMynt 99

INTERNATIONELLA AUKTIONER

FORTLÖPANDE INLÄMNING
TILL VÅRA 3 ÅRLIGA AUKTIONER

*Du som förut lämnat objekt till oss:
Kom gärna med mer!*

*Du som hittills inte lämnat något:
pröva oss!*

Dina objekt bjuds ut till vår världsomspännande kundkrets, som är intresserad av såväl MYNT som frimärken, brev, häften, vykort, handskrifter och aktiebrev mm.

Du kan alltid vara säker på att få **högsta möjliga priser** för Ditt material. Din **trygghet** är att vi har **80-årig erfarenhet** och finner glädje i att hjälpa våra kunder till maximalt resultat.

Dödsbon och advokater anlitar ofta oss.

GRATIS RÅDGIVNING!

Ring gärna!

08-678 32 17
FAX 08-678 19 39

MYNTKOMPANIET

Birger Jarlsgatan 8, 3 tr
114 34 STOCKHOLM

MYNTMÄSSA

den 27-28 mars

Öppettider: lördag 10.00 -16.00 – söndag 11.00 -15.00

Åtta mynthandlare från hela Sverige finns dessa dagar på
KUNGL. MYNTKABINETTET • SLOTTSBACKEN 6, STOCKHOLM

Entrépriset är nedsatt till 30 kr och gäller hela museet!

Specialpris på fatöl med smörgås utlovas av MYNTKROGEN!

Svenska Numismatiska Föreningen presenterar sin verksamhet.

Arrangör: Sveriges Mynthandlares Förening. Information: ordf. Elver Duvelius, tel. 08-673 34 23

Pollettsamlare!

Smärre Skrifter Nr 7

En ny publikation från Svenska Numismatiska Föreningen har nu kommit från tryckeriet. Smärre Skrifter Nr 7 handlar om svenska militärpolletter och är författad av Magnus Widell. Du har nu möjlighet att köpa den från föreningen för endast **100 Skr + porto** (20 Skr). Boken är på 96 sidor och är ett viktigt bidrag till studiet av polletter då övergripande, uppdaterade, verk över Sveriges polletter ännu ej finns att tillgå.

Boken beställs enklast genom insättning av ovannämnda belopp på postgiro 15 00 07-3. Vid eventuella frågor kontakta vårt kansli på nedanstående adress. Boken kan också köpas i butiken på Kungl. Myntkabinetten.

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

Kansli: Banérgatan 17 nb, 115 22 Stockholm. Telefon: 08-667 55 98. Fax: 08-667 07 71.

E-post: snf@wineasy.se – Kansliet är bemannat: Onsd.-torsd. 10.00-13.00.